

PETŐFI-MUZEUM.

Megjelenik minden két hónapban.

KIADJÁK:

*Dr. Csernátoni Gyula, Dr. Ferenczi Zoltán,
Korbuly József.*

II. ÉVFOLYAM.

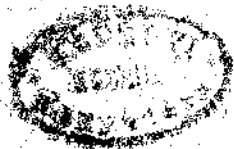

KOLOZSVAR.

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL.

1889.

106452

A MÁSODIK ÉVFOLYAM TARTALMA.

1-ső füzet: 1. Fischer Sándor. (Necrológ.) Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi a hollandoknál. Lakatos Sámuel. — 3. Petőfi latinul. (En autumnus iam reversus. . . . In fine Septembris.) St. Hegedüs. — 4. „Dalaim.“ Ferenczi Zoltán. — 5. Két kortárs Petőfiről. Közli: Csernátóni Gyula. — 6. Petőfiné, Szendrey Julia költeménye: Az emlékezet. Közli: Hory Béla. — 7. Petőfi-reliquiák. Ferenczi Zoltán. — 8. Költemény Petőfi ellen. (Jobb, hogy születtem ezredév után. Berecz Károlytól.) — Közli: F. Z. — 9. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. Ferenczi Zoltán. — 10. Újabb nézetek Petőfi haláláról. Cs. Gy. — 11. Petőfi külföldön. Ferenczi Zoltán. — 12. Repertorium a Petőfi-literatúrához. F. Z. — 13. Apró hírek Petőfiről. Közli: F. Z. —

2-ik füzet: 1. Petőfi a hollandoknál. II. Lakatos Sámuel. — 2. Petőfi latinul. (VI. Cantus mei.) St. Hegedüs. — 3. Petőfi a plágium vádjával illetve Csernátóni Gy. — 4. Költemény Petőfi Sándorhoz. Közli: F. Z. — 5. Célzások és vonatkozások Petőfire az egykoruaknál. I. Közli: Csernátóni Gyula. — 6. „Az örült.“ Ferenczi Zoltán. — 7. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 8. Petőfi „A gyűdei ifjakhoz“ című költeményének teljes szövege. Csernátóni Gyula. — 9. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. Ferenczi Zoltán. — 10. Költemények Petőfi ellen. Közli: Ferenczi Zoltán. — 11. Egykori bírálati megjegyzések Petőfiné a lapokban megjelent műveiről. (Első közlemény.) Ferenczi Zoltán. — 12. A Petőfi-irodalomhoz. Csernátóni Gyula. — 13. Vonatkozások Petőfire. (Az egykoru lapokból.) Ferenczi Zoltán. —

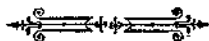
3-ik füzet: 1. Petőfiné egy abban maradt terve. Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi latinul. (VII. Insanus.) St. Hegedüs. — 3. Az „Úti levelek“ és a Hondertü. Csernátóni Gy. — 4. „Úti levelek Kerényi Frigyeshez.“ Ferenczi Zoltán. — 5. Célzások és vonatkozások Petőfire az egykoruaknál. II. Közli: Csernátóni Gyula. — 6. Petőfi Kolozsvárt 1847-ben. Ferenczi Zoltán. — 7. Szövegjavítás Petőfi költeményben. Dr. Badiés Ferencz. — 8. Költemény Petőfi Sándorhoz. Közli: F. Z. — 9. Petőfi orosz fordítója. Cs. Gy. — 10. Adatok a X-ek társulatához. Ferenczi Zoltán. — 11. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 12. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. F. Z. — 13. Vonatkozások Petőfire. F. Z.

4-ik füzet: 1. Petőfi a svédeknel. Dr. Erdélyi Károly. — 2. Petőfi latinul. (VIII. Me cruciat sententia.) St. Hegedüs. — 3. Irodalmi irányok és harcok 1847-ben. Első közlemény. Ferenczi Zoltán. — 4. „A királyokhoz“ című költemény egykoru német átdolgozása. Csernátóni Gyula. — 5. Költemények Petőfi Sándorhoz. Közli: Ferenczi Zoltán. — 6. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. Idősb Szinyeyi Józseftől. — 7. Petőfi „III. Richárd király“ról. Ferenczi Zoltán. — 8. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 9. Medgyes Lajos nyílt levele Petőfihez. Közli: Ferenczi Zoltán. — 10. A Petőfi-irodalomhoz. Csernátóni Gyula.

5-ik füzet: 1. Irodalmi irányok és harcok 1847-ben. Második közlemény. Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi latinul. (IX. Votum Petőfianum. X. Cum arboribus Auster colloquitur.) St. Hegedüs. — 3. A Petőfi- (Petrovics-) család nemzetség-táblája. Közli: F. Z. — 4. Petőfi arcképeiről. F. Z. — 5. Petőfi olaszul. (I miei canti.) Közli: Dr. Erdélyi Károly. — 6. Költemények Petőfi Sándorhoz. (XII. Petőfi újabb költeményei. XIII. Petőfi bölcsője s sirja. Szász Károly.) Közli: Ferenczi Z. — 7. Petőfi-reliquiák. Közli: Ferenczi Zoltán. — 8. Költemények Petőfi ellen. (VI. F***** király Petőfi Sándorhoz. VII. Honfi szózat.) Közli: Fe-

renczi Zoltán. — 9. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. Közli: Ferenczi Zoltán. — 10. Pasquillok Petőfi Sándorról. Közli: Ferenczi Zoltán. — 11. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 12. A Petőfi-irodalomhoz. Közli: Ferenczi Zoltán. — 13. Vonatkozások Petőfőre. Közli: Ferenczi Zoltán. — 14. Hírek és tudnivalók.

6-ik füzet. 1. Irodalmi irányok és harcok 1847-ben. Harmadik közlemény. Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi latinul. (Dic quam te memorem.) St. Hegedűs. — 3. Adalék Petőfinck a „Naphoz“ című költeményéhez. Csernátóni Gyula. — 4. Petőfi németül. (Ha az Isten . . .) Cs. Gy. — 5. Petőfi-reliquia. Közli: Ferenczi Zoltán. — 6. Célzások és vonatkozások Petőfőre az egykorúaknál. III. Csernátóni Gyula. — 7. Költemények Petőfi Sándorhoz. Közli: Ferenczi Zoltán. — 8. Térey Mária levele Petőfőhöz. Közli: Ferenczi Zoltán. — 9. Petőfi és Emich szerződése. Közli: Ferenczi Zoltán. — 10. Petőfi „Egy szó Tarczy Lajos úrhoz“ című cikkének eredete. Ferenczi Zoltán. — 11. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. (Vége.) Közli: Ferenczi Zoltán. — 12. Petőfi és Szeberényi. Közli: Ferenczi Zoltán. — 13. A Petőfi-irodalomhoz. Csernátóni Gyula. — 14. Petőfi és Arany egy levélkéje. Közli: Ferenczi Zoltán. — 15. Kiegészítések.

PETŐFI-MUZEUM.

K I A D J Á K:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden két hó-
napban. Előfizetési ára egy
évre 2 fnt 50 kr. Egy-egy
füzet ára 50 kr.

Január—Február.

Kéziratok és előfizetési
pénzek a kiadóhivatalnak
czimzendők. Kolozsvár, Bel-
Farkasutczá 13. sz.

FISCHER SÁNDOR.

Szül. 1854. Megh. 1888. nov. 25.

Fischer Sándor halála a „Petőfi-muzeum“-nak is gyásza, mert benne a Petőfi-irodalom kiváló művelője halt meg. Mindössze 35 éves volt, midőn gyógyíthatatlan betegségének áldozata lett, épen akkor, mikor „Petőfi's Leben u. Werke“ cz. terjedt művével legnagyobb irodalmi sikerét aratta. Kiválóan a német irodalmat művelte s a mennyiben a magyar irodalomnak buzgó ismertetője volt, irodalmunknak is nevezetes szolgálatokat tett. Em-lített műve megjelenésekor a Petőfi-társaság tiszteletbeli tagjának választotta, melyről az okmányt már beteg, halálos ágyán fogadta. Petőfiről szóló művét beküldötte szerkesztőségünknek is és olvasva a czimzést: „A Petőfi-muzeum T. cz. Szerkesztőségének hazafiui tisztelettel, Budapest, sept. hó 12.

1888.“, melylyel könyvét elküldte, épen az ötlik eszembe, hogy e „hazafiui“ jelzővel mintegy a saját munkásságát jellemezte; mert e könyv egész tervezete és czélzata ama hazafiui törekvésben találja legfőbb gyönyörét, hogy szeretettel és lelkes hévvel ismeresseirodalmunkat a németek előtt.

E nagybecsű s a Petőfi-irodalom terén nevezetes művet épen e füzetünkben akarók méltatni; de az író halála más szabású cikket, e necrologot íratja velünk, s hol lehetne ama lelkesedésnek szebb ismertetése, melylyel e művét írta, a halálakor tett ama megjegyzésnél, hogy lázas izgatottsággal dolgozott rajta, érezvén kora végét és néha övéi ájultan lették íróasztala mellett. Legyen béke porain!

Ferenczi Zoltán.

Petőfi a hollandoknál.

I.

Anton Van Halten holland író a „Vaderlandsche Letteroefeningen“ 1871-ik évi folyamában *) hosszabb cikket írt Petőfiről, mely megérdemli, hogy mi magyarok tudomást vegyünk róla, mert az nemcsak a költő kiváló tehetsége iránti elismerést fejezi ki, hanem úgy egészben, mint egyes részeiben félreismerhetlenül mutatja az írónak népünk iránti érdeklődését és rokonszenvét is. Az egész előadáson érezhető ugyan, hogy a holland író nem eléggé beavatott hazánk ismeretébe; de már megszoktuk, hogy külföldi írók, kik nyelvünket nem értik, hazánk történelmét és nemzetünk életét csak idegen, hézagos források alapján tanulmányozhatják, nem adhatnak rólunk a valóságnak megfelelő képet. Mégis, a ki Anton van Halten cikkét olvassa, nem tagadhatja meg, hogy nála, mint keveseknél tapasztaljuk, a teljes tájékozottság hiányát ellensúlyozza és kedvően pótolja ki a tárgyszeretet és jóindulat.

Anton van Halten sem ismeri nyelvünket. Petőfire nézve a

*) A folyóirat címe: Vaderlandsche Letteroefeningen. Voor 1871. Onder Redactie van Dr. J. W. Boken Dr. W. B. J. van Eijk. Honderd en elfele Jaargang. Zalt-Bommel. Uitgave van Joh. Noman en Zoon.

Kertbeny¹⁾ német és C. L. Chassin²⁾ francia fordításai a források. Ezekből veszi Petőfi életrajzi adatait, s főképp ezek után írja le népünknek a szabadságharcz idejében általa történt eseményeit. Természetes, hogy mind Petőfi életére, mind egyéb körülményekre nézve vannak itt tévedések, melyek későbbi kutatások és felfedezések által ki vannak igazítva, de ha ő felhasználta úgy, a mint találta, azt nem lehet neki nagyon feltudni. Így Petőfi születés helyül Kun-Szent-Miklóst nevezi meg, csak jegyzetben utal arra, hogy Irányi értesítése szerint Chassin, és Broekhaus Conversations Lexikonjában Kertbeny, Kis-Kőröst mondják Petőfi születés helyének. Ma már meg van állapítva, hogy Kis-Kőrös a Petőfi születés helye. Hasonlóképp a régi adatokat találjuk Petőfinak a segesvári csatában való részvételéről is. Irónk szerint Petőfi, midőn a csata sorsa

¹⁾ Alexander Petőfi. Hundertsechs zig lyrische Dichtungen. Aus dem Ungarischen in Versmasse der Originale übersetzt von K. M. Kertbeny. 5-te Auflage. Elberfeld und Leipzig 1866. Sam. Lucas.

Alexander Petőfi. Sechzehn erzählende Dichtungen. Aus dem Ungarischen metrisch übersetzt von K. M. Kertbeny. 3-te Ausg. Prag. A. G. Steinhauser 1866.

²⁾ C. L. Chassin, le poète de la révolution hongroise, Alexander Petőfi. Bruxelles, Lacroix, van Meenen et Co. 1860. —

el volt döntve, „nehány bajtársával elrejtözött a Kárpátok szorosai között s azóta senki sem látta többé. Meghalt-e — folytatja tovább kérdőleg — vagy valamely csendes nyughelyen rejtőzik, távol szeretett és legyőzött hazájától, s lehet-e remélni, hogy egykor, szerencsésebb napokban, még meg fog jelenni? — nem tudjuk. Ha Bem tábornok, ki csatát veszített, az ütközetben megsebesült, két huszár segélyével csodaszerűleg megmenekülve a haláltól, pár nappal később új győzelmet nyert a szép ország elnyomói felett, miért ne lehetett volna remélni egy másik csodában, mely Magyarországnak egy kiváló érdemű fiát ismét vissza fogja adni?“ — Tudjuk, hogy ez a felfogás sokáig uralkodott nálunk, s még a közel múltban is alkalmat adott Manassesféle tárgyalásokra. Az idő meggyőzte ugyan a közönséget e remény alaptalansága felől; de Petőfi egyéniségére nézve jellemző, hogy ez a hit sokáig megmaradt, s az író nem cselekedett helytelenül, midőn ismertetésébe ezt a körülményt is beleszötte akkor, midőn az ellenkező még nem volt teljesen bebizonyítva.

Petőfi életének egyéb részletei, mint az alábbiakból ki fog tűnni, elég bőven és helyesen vannak ismertetve. Sok van ebben olyan, a mi holland olvasóra nézve szükséges Petőfi megértéséhez, de

a mi magyar olvasóra nézve felesleges. Azért mellőzni fogjuk az ilyen részleteket, csak azokra szorítkozunk, a melyek a fejtegetés összefüggésének kimutatásánál mellőzhetlenek, vagy a holland író felfogásának bemutatására megkívántatnak.

Van Halten a Petőfi megítélésében Saint-René Taillandier-t követi, vagy más szóval elfogadja azokat, melyeket a francia író a *Revue des deux Mondes* 1860 évi folyamában Petőfi jellemzésére elmond. Miként Salamon Ferencz megjegyzi, a francia ismertető „költőnknek legalább főbb jellemvonásait kitalálta“, ennél fogva a holland ismertetőről is elmondhatjuk, hogy nem helytelen felfogással mutatja be Petőfit honfitársainak. A kik tehát a francia vagy holland véleményt ismerni akarják, azokat Salamon Ferencznek „Petőfi bemutatása a francziáknál (1860)“ című cikkére utalhatjuk. Itt csak néhány mutatóványt közlünk a holland írótól, melyeket Petőfinek 1844-iki versgyűjteményéből vesz.

„Szenvedélyes kifejezései és a különös alaknál fogva“ nagyon tetszenek neki a következők:

„Kam, laat-je 't zadel oplegen, mijn dier; ik moet nog heden bij mijne beminde zijn; ik heb den voet in den beugel, doch

mijne ziel is reeds lang vooruit-gesnel.

„Zie den vogel boven onze hoofden, daar gaat hij ons voorbij.... Ook hij zoekt ginds in de verte, zijne gezellin. Vlug dan, haal hem in, mijn paard; hij mint zijne welbeminde niet meer dan ik de mijne.“

(Gyere lovam, hadd tegem rád nyergem, Galambomnál kell még ma teremnem, A kengyelbe most teszem ballámam, De lelkem már a galambomnál van.)

Száll a madár, tán párjához siet, Sebesen száll, el is hagyott minket, Erjük utól szaporán, jó lovam, A párját ő sem szereti jobban.)

E versben az ismertető Petőfi életének egy mozzanatát látja, melyet azonnal egy másikkal kapcsol össze. A szerelmes költő siet a galambjához, kit nagyon szeret; de vajon az őt szereti-e? Kitűnik mindjárt a következő idézetből:

„In het dorp vergezellen mij door de straat zang en snarenspeel; met een gevalde fleesch wijn dans ik achter den muziekant.

„Speel een treurige wijze Zigeuner, waarbij ik kan weenen; maar ginds, bij dat venster gekomen, speel daar een vroolijk lied.

„Daar woont de schone sterre, die nu van mij zoo van verre schittert; zij wil haar licht voor mij verbergen en slechts voor anderen schijnen.

„Hier is het venster, Zigeuner. Speel nu uw vroolijkst lied:

— laat de ontrouwe niet weten, hoezeer ik harentwille lijd!“

(A faluban utcaz hosszat
Muzsikáltatom magamat, stb.)

E. mutatványokhoz, melyek közt van az „Esik, esik, esik“ című vers is, Szarvady és Hartmann német fordításában, s a melyet ezért itt mellőzhettünk, van Halten következő megjegyzést csatolja:

„Ilyen költemények teszik nagy részét az 1844-iki gyűjteménynek. Tisztán látható ebből, hogy itt a költő nem egészen fejtette ki magát. Verseinek kellemességén, nyelvének erőteljes hangzásán érezhető, hogy Petőfi lyrája még más hangokat is képes adni. De mégis e dalokban nincs semmi szomorú, leverő a lélekre nézve, még akkor sincs, mikor féktelen hajlama a költőt igen gyakran felhíja erre. Szive éber, szelleme tiszta, világos marad. Az élet és a haza szeretetét minden körülmények között megőrizte, s ha dalaiban bor és szerelemen kívül semmi egyébről nem lett volna szó, bizonyára soha sem nyerheték volna meg a nép tetszését.“

— Miként látható, lényegileg ugyanazt mondja a holland író, a mit Taillandier.

Bővebben szól Petőfi elbeszélő költeményei közt János vitézről. Igaza van abban, hogy ez a többiek közt legnépszerűbb lett, de Taillandier-vel

együtt ő is abban a tévedésben van, hogy János Vitéz (de held János) allegorikai költemény, János Vitéz a magyar nemzet képviselője s kalandjai a magyar nemzet története. — Igaz, Petőfi-nek van egy pár kisebb allegorikai költeménye, mint a „Hegy és völgy“, „Két vándor“ stb., de semmi sem volt távolabb Petőfi egész egyéniségétől, mint hosszabb szerkezetű allegoriák írása.* Ő maga sem tekintette János Vitézt egyébnek, mint népszerű elbeszélésnek, s magyar olvasó nem is gondolt allegoriára, míg Taillandier-től azt nem hallotta. Salamon Ferencz pedig meggyőzőleg kimutatta, hogy ez a felfogás mily téves és hogy mint allegoria mennyire hibás, mikor egy huszárt vagy csikóst tekint a magyar nemzet képviselőjének.

Petőfit első költeményeinek megjelenése után a nép kedvezőleg fogadta; de a kritika több ízben megróttta, a költőt gondatlansággal, sőt trivialitással vádolta. E szemrehányás iránt Petőfi különösen érzékeny volt; ő a nép költője, ki általában a népeletből kölcsönözte tárgyait, azt hitte, hogy ezzel az aristocratia támadta

meg és vádolta; nyersen válaszolta erre Petőfi, hogy az ő Pegazusa magyar csikó, mely nem az istállóban született, s nem a lovagiskolában volt betanítva. A pusztán járva találta ő azt, felült a nyergeletlen lóra s vágatva járt vele.

„Het liefs brengt het mij in de puszta, waar het geboren werd; wanneer ik daarheen stuur, stampt het, snuift het en ruikt reeds van verre de groene weide.

„In de dorpen houd ik voor menig huis stil, waar de meisjeis, als zwermen bijen, voor de deur staan, om van de schoonste eene bloem te vragen.

„Vooruit dan, mijn paard, vooruit dan, goedig dier! Spring over rotsen, en over beeken; en zoo eentegenstander ons in den weg komt, spring over hem heen.... altijd vooruit!

(A pusztákra visz legörömestebb,
Mert a puszta születési helye,
Hejh, ha arra fordítom a kantárt,
Ugy megugrik, alig bírok vele.

A faluban megállok egy szóra,
Hol a lányság mint a méhe raj áll,
A legszebbtől egy virágot kérek,
Akkor aztán, akkor újra hajrá!

Vágtass lovam, vágtass édes lovam,
Ha követ vagy árkot lelsz, ugord át,
S lábod alá, ha ellenség botlik,
Rugd agyon az ilyen-olyan adtát!)

Azoknak, kik képzelő tehetőségét vonták kétségbe, Petőfi „Képzetem“ című költeményével válaszolt. Ezt a holland ismertető német fordításban

* A nyílt, őszinte jellemű Petőfit, ki soha sem titkolta gondolatait és érzéseit, s minden tekintet nélkül, szabadon kimondotta, a mit szíve és esze sugallott, vajon mi bírhatta volna arra, hogy allegoriába öltöztesse a nemzetről és történetéről való gondolatait?

közli s ennél fogva itt mellőzhetjük.

A költőnek Etelka iránti szerelméről szólva, erre vonatkozó versei közül „Ez a világ a milyen nagy“ cziműt mutatja be:

„De wereld is groot, en gij mijn duiffe, zijt, o, zoo klein; maar zoo ik u bezat, voor de wereld zou ik u niet geven.

„Gij zijt de dag, ik ben de nacht, de nacht vol schaduwen en duisterniss; indien onze zielen ineen smolten, wat schoone dage-raad zou dat geven.

„O zie mij niet aan, richt uwe blikken naar omlaag; zij verbranden mijne ziel! Doch nu ik u toch niet mag beminnen, laat ze vrij mijne arme ziel verteeren!“

Áttér ezután Petőfi leíró költeményeire. Miután a pusztát a rendelkezése alatti források alapján leírta, melyből látszik, hogy képzelettel igyekszik kipótolni azt, a mit szemlélet útján nem tudhatott meg az Alföldről, s így nem egészen találó képet ad, következő jellemzést találjuk Petőfiről és e költeményekről:

„Petőfi nem azért választja e csendes magányt, hogy ott álmódozzék, neki ez a végtelen látáskör, ez a nagy kiterjedtség a szabadság földje, az ő költői lelke itt kincseket talál; eredetisége itt kibontakozhatik. A mozgás szabadságát, egy magasabb szabadság képését sehol sem találja töké-

letesebbnek, mint e kedvelt lapályon. „De berg stellt mij bij elken tred nieuwe moeielijkheden en gevaren, hij gewent mij an den strijd en doet mij telkens mijne machteloosheid gevoelen. — De rots, die mij 't uitzicht belemmert, de holle weg, die mij in mijn vaart stuit, zoveel dingen die mij herinneren aan den ellenden van het menschelijk bestaan, waaraan ik zoo gaarne zou ontsnappen, staan voor mij als beelden der tirannij. In de pusztá daarentegen spring ik op mijn paard, ik ga rechts, ik ga links, ik keer terug, en ga weder voort: ik ga altijd, altijd, ongedwongen, onbelemmerd, vrij als de vogelen in de lucht. En deze eenzaamheid, die mij leert wat vrijheid is, geeft nog zoovele aandere lessen. Wat welluidende stemmen te midden der stilte! De moerasen, de vijvers, 't spel van 't zonnelicht op het lage gras, de verwijderde lijnen der heide, die met het blouw des hemels in-een smelten, de bouwallige herberg, een bedelaar, die von csarda tot csarda zwerft, eene karavan van Zi-geuners die voorstreckt, en daarna weder de eenzaamheid, en het gegons von duizende insecten onder de groene zoden, dat alles hoor ik, zie ik, in het midden der steppen van mijn vaderland, en al deze geluiden, al deze schilderingen, die voor den onverschilligen

reiziger verloren gaan, maken met elkander eene harmonie, die mij verkwikt.“

(A hegy minden lépésnél új nehézséget és veszélyt gördít elém, a küzdelemhez szoktat és gyakran érezteti erőtlenségemet. A szikla, mely kilátásomat akadályozza, a gödör, mely utamat állja, annyi mindenféle dolog, az emberi lét nyomoraira emlékeztet, melyektől oly örömet óhajtának menekülni, s mindez a zsarnokság képe gyanánt áll előttem. A pusztán ellenben lovamra ugrom, megyek jobbra, megyek balra, visszatérek, ismét előre megyek: megyek, mindig megyek, nem kergetve, akadálytalanul, szabadon, mint a madarak a levegőben. És ez a magány, mely megtanítja nekem, mi a szabadság, még annyiféle más oktatást ad. Minő édes hangok a csend közepette! A mocsarak, tók, a napfény játéka az apró füven, a pusztá távoli körvonalai, melyek az ég kékjével egybeolvadnak, a roskadozó csárda, egy koldus, a mely csárdától csárdához csatangol, egy elvonuló cigány karaván, és azután ismét a magány, és ezerféle rovar zsongása a zöld gyep között, — mindezt hallom, látom én az én házam alföldjén, és mindez a zúgás, mindez a sora a változó képeknek, melyek a közönyösútazóra elvesznek, egymással harmoniába ol-

vadnak össze, a mely engem felütid.)

Az ismertető itt összefoglalva adja azon érzéseket, melyeket Petőfi leíró költeményeiben különböző helyeken kifejezett. — S a mint látszik, nem helytelenül mutatja be, jöllehet ily rövid rajz csak halvány képet adhat Petőfi költészetének ezen oldaláról.

A magyarhoni alföld egyik legszebb tüneménye a Dél-libáb, mely Petőfi verseiben gyakran említve van. Ismertetőnk valószínűleg Taillandier nyomán azt mondja, hogy Petőfi ezt a szabadság képének tartotta. S mivel bizonyítja ezt? Az „Alföld“ című költeménnyel, melynek két első versszakát következő fordításban adja:

„O Karpathen, woeste bergen! wat zijnuwe romanische punten, uwe boschen van pijn boomen voor mij? Ik bemin u niet, ik bewonder u: noch de toppen omhoog, noch de dalen omlaag spreken tot mijne verbeelding.

„Daar ginds in de eindeloze steppe, in de vlakke gelijkende op de oppervlakte der zee, daar behoort ik; daar gevoelt mijne ziel zich gelijk een arend, die zijn kooi ontsnapte.“

(Mit nekem te, zordon Kárpátoknak Fenyvesekkel vadregényes tája, stb.)

Tudtunkra Petőfi a Dél-libábot „a puszták szép tündérleányá“-nak igen is nevezte, de hogy

abban a szabadság jelképét látta volna, annak nyomára nem találunk sem az idézett költeményben, sem egyebütt.

„Felüdülve a puszta költésze által — így folytatja tovább — Petőfi az emberekhez tér vissza merész gondolatok egész kíncsével. A csárdában is megállapodik, a tűzhely mellett a pórnép, a csikósok, koldusok közt s hallgatja a számtalan kalandot, melyeket költeményeiben felhasznál. Nem múlasztja el abba a csárdába is belépni, melyben ifjúsága napjait töltötte, atyja hajlékába, kit oly régen nem látott már, s kit a sors most oly keményen megpróbált.

Petőfi szándékozott öreg szüleinek az életet kellemessé tenni. Terveket csinált a jövőre, szép kis házat akart építtetni: pincze lesz a ház alatt, jó bor a pinczében, atyja meghívhatja barátjait egy pohár borra; anyjának aranyos szegélyű bibliát ad, melyben időnként Jézus Krisztus képét csodálhatná; maga is e kedves kis házbán laknék s lenne ott dúsgazdag könyvtára s akkor a verseket nem pénzért csinálja. Végre ha egy kedves leányra találna . . . . A visszaemlékezés Etelkára megszakitotta itt az édes álmodat, a jó anya sírt fiával, s remélte vele együtt, hogy a mit a költő kíván, egyszer mind valóság lesz.“

A leíró költeményekből közli

a „Gólya“ címűt, melyről ezt mondja: „a természet iránti meleg érzés, erős szabadságszeretet, kellemes visszaemlékezések a gyermekkorra, lelkesedés az ifjúságért, emberszerető szabadindulat, mindez művészileg csoportosítva van a puszta szabad madarához intézett költeményben.“ — Ime a költemény maga a van Halten saját fordításában:

De Ooievaar.

„Vele vogels zijn er! Deze bevalt den een, gene den ander; de een om zijn zang, de ander ter wille van zijn heerlijken vederdos. Doch de vogel, dien ik tot mijn lieveling heb gekozen zingt niet; hij is eenvoudig als ik zelf; half in een wit, half in een zwart kleed.

„Van alle vogels is de ooievaar mijn uitverkorene, want hij is de zoon van mijn geboorte land, de trouwe bewoner der schoone vlakte. Mogelijk bemin ik hem zoo hartelijk, wijl hij met mij groot geworden is; toen ik nog in de wieg schreide, vloeg hij reeds over mij heenen.

„Met hem bracht ik mijn kinderjaren door; hij gaf mij ernstige gedachten; terwijl des avonds mijn speelgenooten de koeien naliepen, die naar den stal gedreven werden, zat ik stil in den hof, en keek naar de nesten op de daken; zachtkens luisterend en stil opmerkend, zag ik hoe de

kleine ooievaars de jonge vleugels beproefden.

„Dan dacht ik aan veel dingen! Hoe vaak kwam het denkbeeld bij mij op, hoe vaak trachtte ik het op te lossen: waarom is de mensch niet, even als de vogels met vleugels geschapen? De voet kan hem verre brengen, maar niet omhoog; en waartoe zou ik verre gaan; ik verlang naar de hoogte!

„De hoogte, das is de doel mijner wenschen. O hoe heb ik de zon haren glans benijd! Zij scheen de aarde met een heerlijk kleed, uit enkel licht gesponnen, te overdekken. Doch het deed mij leed, wanneer ik haar des avonds zag ondergaan, met den dood zag strijden en vroeg dan mij zelfen af: Gaat het zoo met ieder, die licht wil verspreiden?

„De herfst is het uitverkorene jaargetijd der kinderen, want hij gelijkt op een vader, die een maand vruchten brengt aan zijn liefsten zoon. Maar ik, ik zou den herfst kunnen haten: zoo hij mij vruchten aanbood, zou ik zeggen: behoud uwe geschenken voor u zelven, want gij ontnaemt mij den ooievaar.

„Met een beklemd hart zag ik, hoe de ooievaars van het dorp zich tot een troepjen verzamelden, om naar verre streken te vertrekken: met een bedroeft gemoed zag ik ze heenen gaan. Wat

is het een verlaten gezicht, die ledige nesten ob de daken der huizen! Ik voelde mij ontstemd, want 't was me als of ik hierin mijne toekomst zag.

„Wanneer bij het einde von den winter de aarde het witte sneuwkleed aflegde, en het donkergroene, mit bloemen overdekte lente gewaad aandeed, — dan placht ook mijne ziel zich in feest dos te steken en ik ging het land in tot aan de grenzen van buurmans weide, om den ooievaar te gemoet te gaan. —

„Later toen de vonk een vlam, en de kind een jongeling was geworden, brandde de grond onder mijn voet, ik sprong ijlings te paard, en met looshangende teugels vlog ik naar de puszta; de wind kon mij nauwelijks bijhouden.

„Ik bemin de puszta! Daar is slechts vrijheid, meer dan ergens elders! Daar kan mijn oog naar willekeur rondstaren, daar wordt mijn blik nergens tegengehouden, daar bedreigen mij geen donkere rotsen, daar werpen de bewogen wateren der beek mij geen verwarde bliken toe, daar is geen waterval, die als ketengerammel klinkt.

„En niemand zegge dat de puszta niet schoon is! Hare schoonheid verdient bewondering; maar als eene bedeesde maagd, verbergt zij de schatten harer

schoonheid onder een sluier; alleen voor bekenden, voor goede vrienden, slaat zij dien op. en dan staat een feëndochter voor den aanschouwer, vurig blikkend, vrij en steeds vrijer.

„Ik bemin de puszta! Op het moedige ros dwaal ik gaarne door de vrije vlakke; en daar waar men 't spoor van den mensch zelfs niet meer vind, op de stilste plaatsen, daar stijk ik af, ga op den zoden rusten en luister naar de stemmen der eenzaamheid: — doch eensklaps bemerk ik bij den vijver in de nabijheid, mijnen vriend, de ooievaar.

„Hij volgde me dus tot zelfs hiër! Samen hebben we de puszta

doorzocht; hij het water der moerassen — ik de spiegelingen der lucht: zoo delde ik ens met hem de vroolijke kindsheid en de jeugd, en zoo bemin ik hem nog, al zingt hij niet, en al schitteren zijn vleugels niet in pracht van kleuren.

Nog nu bemin ik elken ooievaar en ik beschouw het vertrouwde liefde dier, als de eenige waarheid die mij uit schooner tijden is gebleven. Noch nu wacht ik telken jare zijn terugkomst in het dorp af, en wanner hij in den herfst weder vertrekt, wensch ik hem alle vorspoed, als ware hij mijn oudste vriend!!! —

Lakatos Sámuel.

Petőfi latinul.

IV.

En autumnus iam reversus...

Itt van az ősz, itt van ujra.

(Petőfi.)

En autumnus iam reversus

Pulcher et nunc pulcher semper.

Di sciunt, is quare carus,

Carus mihi vehementer.

Summo ego consido monte

Dehinc specto undique circum...

Auscultans hic foliorum

Dum cadunt lenem strepitum.

Mite terram et intuetur

Radio sol blandienti,

Sic arridet filiole

Blanda mater sapienti.

Et sopitast terra autumnno,

Morientem ne putaris,

Neque aegram produunt ocelli,

Sed sopore quam sit gravis.

Quaerit illa iam quietem

Pulchris vestibus exutis,

Quas induet, venerit ver,

Ver, quod est ei ortus lucis.

O natura pulcherrima

Usque ad lucem dormi, dormi;

Somnia omnia quaeque essent

Quam maxime tibi eordi.

Supremis tangam digitis

Placidissime ego lyram...

Cantus instar sopientis

Suave carmen lenae canam.

Hic asside cara amica
 Mihi asside taciturna,
 Dum lacum pervolat cantus
 Ut sussurans levis aura.

Osculum si das tu, lente
 Labra mihi applica labris,
 Ne excitemus dormientem
 Placidis naturam e somnis.

V.

In fine Septembris.

(September végén.)

(Petőfi.)

Hortensis adhuc florescit in valle
 Flos, ante domum populusque virens,
 Ast omnia monte nive alba videsne?
 Venit cito iam et adest iam hiems.
 In corde vigescere flammifera aestas
 Ibiqve virere ver haud desit;

Iam iamque vides canescere comas
 Caputqve et hiberna pruina tegit.

Flos decidit et subito evolat actas
 Coniunx sinu nunc mihi insideas!
 Quae in pectore adhuc hodie requiescas
 Fors corrues ad tumulum ipsa tu cras.
 O dic si prius moriar, tegumento
 Tegesne me, abunde flens lacrymas,
 Suadebit aliquis iuvenis amando,
 Sua gratia ut nomen deseras?

Ricam viduae si abieceris olim
 Suspende funebria signa mihi;
 E manibus ego resurgere velim,
 Deducere eam sero noctis ibi,
 Quae tersui sit lacrymis mihi obortis,
 Quod tam cito mei fueris immemor;
 Ligamini sit haec vulneri cordis,
 O tunc et ibique perennis amor.

St. Hegedűs.

„Dalaim.“

A Petőfi-muz. 1889. január—februári füzetének mellékletéül Petőfi „Dalaim“ cz. költeményének facsimilejét adjuk. E nagy érdekű másolat eredetije K. Papp Miklós, a kolozsvári „Magyar Polgár“ volt szerkesztőjének hagyatékában maradt meg az „Örült“ kéziratával együtt, melyet közelebbi számunk mellett fogunk szintén facsimileben közölni. Az eredeti kéziratok K. Papp Miklós úr birtokába vásárlás útján kerültek, még pedig Egressy Gábor hagyatékából, melyből több darabot Kolozsvárt nyilvánosan eldobtak, fia, Egressy Ákos holmii között, midőn Egressy Ákos a ko-

lozsvári színház tagja volt. Mi K. Papp Miklós örököse, Ajtai K. Albert úr szíveességéből közölhetjük. Az eredeti kéziratok ívrét lapokon vannak durva, merített papíron, melyek a másolatával majdnem egynagyságúak. A kéziratlapjai világosan egykönyvből vagy füzetből vannak kiszakítva, számozottak s a 81. számú oldalon van a „Dalaim“, a 82—83. oldalon az „Örült“, a 84-dik oldal üres. A 81-dik számú oldalon fönn balról, hihetőleg Egressy G. kezétől e megjegyzés áll: „(Petőfi saját kézírata).“ Az teljesen világos, hogy nem valamely elsőrendű kézirrattal van dolgunk;

hanem a költő Egressy kértére beírta hihetően egy emlékkönyvfélébe e két költeményét s világosan látszik, hogy Petőfi szokott szép írására nem gondolva, sebesen írt, minthogy a szépírást már maga a papír durvasága a nélkül is lehetlenné tette. Petőfinek a „Dalaim“ cz. költeménye az 1847-ik évből való, legelőször az „Ellenőr“ cz. politikai zsebkönyvben jelent meg a 115. l. 1847.*) Utóbb megjelent az Újabb költemények közt (1858. I. 91. l.) mint az 1847-diki költemények elseje, de a cenzura miatt az utolsó versszak nélkül. Eltérősek a két kiadás között a következők: Újabb költemények: 2-ik versszak: „A helyett hogy“ „Tán jobb vol-

*) Ellenőr. Politikai zsebkönyv, a pesti ellenzéki kör megbízásából szerkeszté Bajza. Németországban, 1847. — U. ott még Petőfítől Palota és kunyhó (386), A m . . . . i s i k o n (446.) cz. költemények.

na“. 4 versszak: „Szeret a lány? iszom örömben; Nem szeret? kell inni keservemben.“ „Tarka jó kedv születik meg ottan.“ 5. versszak: „Olyan bús a rabbilincs csörgése. —“ „Fellegei bánatos lelkemnek. — — —“ (E három gondolatjel azt jelöli, hogy a költemény töredékesen van közölve.)

Kéziratunk eltér némieken az 1847-diki „Ellenőr“-ben megjelent változattól is, melyben egyébaránt több sajtóhiba is van s így a részletes összevetés felesleges. Megemlítendő még, hogy Petőfi e költeménye megvan, az általunk közölnél hitelesebb eredeti kéziratban, a nemz. muzeumban Petőfi kézíratai közt Budapesten, aláírva Petőfi Sándor, 8-rét kékes papíron, a lap felső balszögletén dombornyomással ez áll: Bath. (L. Magy. Könyvszemle. 1880. 198. l.)

Ferencai Zoltán,

Két kortárs Petőfiről.

A Petőfire vonatkozó adatok és nyilatkozatok közül a legnagyobb becsnel kétségtelenül azon kortársak visszaemlékezései bírnak, a kik Petőfit személyesen ösmerték és érintkeztek vele. Minden ily közleményben szokott lenni egy-egy jellemző vonás, a mi Petőfi egyéniségére, modorára vagy szokásaira nézve érdekes — és éppen ezért igen kívánatos volna, ha Petőfi még élő személyes

ismerősei közül mindenki megírná azt, a mit róla tud. És itt nem okvetlenül „történetet“ értek a Petőfi életéből, mert ilyeket csak a legközelebbi, bizalmas ismerősök tudhatnak; hanem oly csekélységeknek látszó, de életrajzi szempontból rendkívül fontos apróságok felsorolását is, mint: hogy nézett ki Petőfi, midőn az illető látta vagy találkozott vele; hogy volt öltözve; miről beszélt; kik-

kel társalgott; nyilatkozott-e az egykoru politikai, társadalmi vagy irodalmi viszonyokról és szereplőkről? stb, stb.

Ilyen szellemben írta le tudomását Rácz Gyula, kudui birtokos és 1848—49-iki honvédszár nem rég egy hozzám intézett levélben, a melyből a Petőfire vonatkozó részt a következőkben adom:

„Petőfivel legelőször Marosvásárhelyen találkoztam a Teleki Sándor gróf jelenlétében. A dolog így történt: Petőfi mikor Erdélybe jött, meglátogatta néhai édes anyámat Szamosújvárt (Rácz Péterné, az akkori szamosújvári várnagy felesége. Cs. Gy.) s megtudván, hogy én önkéntes huszár vagyok, ígérte, hogy a táborban fölkeres. Ezalatt megtörtént a híres gálfalvi csata 1849 január 17-ikén, a melyben lovamat kilőtték alólam s a nagy hó miatt nem tudék menekülni. Heberger főhadnagy s valizserei, kik Bem elfogatásán működtek, rám akadván, össze-vissza vagdaltak, úgyannyira, hogy életemet kemény, régi módí csákovátnak köszönhetem. Mikor az épen odaérkező Teleki Sándor kimentett, csak a fejemen 14 seb volt és így szállítottak Marosvásárhelyre a kórházba. Felgyógyulásom után Forró ezredes térparancsnokhoz mentem 8 napi szabadságot kérni, hogy hazulról ismét lovat hozhassak. Itt találkoztam Teleki Sándorral és Petőfivel, kik közül Teleki Nagy-Bányára, Petőfi pedig Kolozsvárra volt utazandó valami megbízatásban Bemtől. Teleki elbeszélte Petőfinek esetemet, a ki nagyon

szíves volt hozzám és így közösen megígérték, hogy elvisznek Deésig. Ez meg is történt. Utközben Tekében ebédeltünk s mivel a hó rendkívül nagy volt, nem kockáztattuk az éjjeli útazást, hanem Sajó-Magyaróson az öreg Fejérváry Károlynál megháltunk.

Deésen ki-ki a maga útját folytatta. Én előbb haza — innen pedig ismét a táborba mentem és a muszkák bejöveteléig Petőfivel nem találkoztam többé.

A segesvári csata előtt valami 5—6 nappal azonban újból összehozott a sors Marosvásárhelyt. Petőfi sietve jött velem szembe az utcán, s midőn észrevettem, megállott. Kérdezte, hogy: mi járatban vagyok és haza megyek-é? Én elbeszéltem neki, hogy a lovakkal nincs szerencsém, mert a perzsáni erdőben a muszkák megtámadtak és kis csapatunkból csak másod magammal tudtam megmenekülni, — persze ló nélkül. Ó nagyon örvendett megmenekülésemen és bámult, mikor elmondám, hogy a komédia után még 6000 frtnyi hivatalos pénzt is hozok magammal Vizaknáról, a melyet a főpénztárnál át kell szolgáltatnom. Mikor elváltunk, nyájasan kezet szorított velem s azt mondá: „Ha Torda felé jársz, keresd fel Miklósnál nőmet és gyermekemet. Üdvözlöm őket.“

Egész biztosan emlékszem, hogy első találkozásunk alkalmával katonaruhát viselt Petőfi; most azonban, midőn közvetlenül a segesvári csata előtt láttam: polgári ruhában volt.

En másnap vagy harmadnap, mivel a főpénztárnok ott nem léte

miatt a nálam levő pénzt át nem adhattam, — Gernyeszeg felé indulék, tudva, hogy arról is jön egy honvéd-csapat. Ezek azonban hátráltak és így a pénzt át nem vették. Erre aztán Székely-Keresztúr felé vettem útam, remélve, hogy a Bem táborával találkozom. Mielőtt azonban oda értem volna, már hallám a segesvári csata hírét, s azt is, hogy Petőfi elesett. Nagy bajjal tehát ismét visszamentem Marosvásárhelyre, hol Schopf fő-hadi-biztos közbenjárásával Góger (magyarul: Géri) főpénztárnok végre-valahára megszabadított a 6000 frt. gondjától.

A mennyire emlékszem, Petőfi középtermetűnél valami kicsivel magasabb, széles mellű és vállú s kondor hajú ember volt. Velem mindig igen nyájasan és barátságosan beszélt; de modorából mégis kivehető volt a határozottság. Utazásunk alatt különösen sokat foglalkozott velem. — Folytonosan tréfálkozott, mondhatnám enyelgett, mivel még csaknem gyermek valék. Tetszett neki, hogy a nagy hidegben vékonyköpenykémben sem fázom; nincs keztyűm s a fületem sem kötöm be. Ha valahová megérkeztünk, igen kedélyes és jóakaróan figyelmes volt, de mikor magunkra maradtunk és Telekivel bizalmasabban kezdtek beszélgetni, én — nem akarván tolakodni — rendszeren ki-kimentem, hogy terhök-re ne legyenek.“

A másik kortárs, a ki szintén sok mindent jegyzett föl Petőfiről, ily czím alatt adta ki jegyzeteit: „Visszaemlékezés az 1848—49 évi szabadságharcra Erdély-

ben. Irta: egy volt honvédhuszár. II. bőv. kiadás. Marosvásárhelyt. 1880. Csiki Lajos könyvkereskedő bizománya.“ A Visszaemlékezések Petőfire vonatkozó helyei a következők:

„Petőfi Sándort Szelindeken láttam először, midőn az 1849. jan. havában történt első szebeni csata után oda visszavonultunk; nem épen a visszavonulási, hanem az azutáni napokon.“ (1. lap.)

„Mi, az erdélyi fiataltság, Szelindeken dalárdát alakítottunk s elébb Bennél, azután Petőfi Sándornál tisztelegtünk az esti órák alatt. Harezi- s más szép dalokat énekelünk. Kedvencz dalunk volt akkor nagyon a magyar népdalokon kívül a Marseillaise és Búsul a lengyel.“ (2. l.)

„Petőfi Sándor, midőn nála tisztelegtünk, beszélített mindnyájunkat szállására, velünk barátságosan kezet szorított, s aztán borral, szivarral s dohánnyal kínált meg — magyar ember szokása szerint — miközben folyton áldotta a németet, de oly czifrán, hogy mi a fuldoklásig neveltünk. — Úgy, úgy fiuk — mondá Petőfi — csak magyar dalokat énekeljétek s nem idegent. A francoziák szabadságdalát s azt a szép lengyel dalt énekelhetitek, de a német nótákkal kikergethetnétek a világból.“ (3. l.)

„A faluból (Szelindekről 1849. jan. 31-én) tehát ki s egy hegyen felvonult az egész hadsereg északnyugati irányban. Bem — kit a főbb tiszt urak vettek körül s kik közt Petőfi Sándor is ott lovagolt — elől ment; mi a lovasok közvetlenül utánok vonultunk... Bethlen Gergely alezredes és Pe-

tőfi Sándor folyton emelgették és igazgatták az öreg apó köpenyegének a gallérját, melyet mindigre lecsapott az erős szél.“ (7. l.)

„Mielőtt a vizaknai csata (1849 febr. 4-én) egy vasárnap reggel kezdetét vette volna, Bem így szólt Petőfihez: Uram! ma csatánk lesz; maradjon ön távol a csatától; nem szeretném, hogy a magyar nemzet egyik jeles költője a csatateren vérezzék el. Szót fogad-e? — Köszönöm a figyelmeztetést tábornok úr — válaszolá Petőfi — szót fogadok; de azt nem ígérhetem meg most, hogy mit fogok tenni akkor, midőn az ágyuk dörgését fogom hallani.“ Hogy Bem tábornok és Petőfi közt ily rövid párbeszéd folyt alig egy pár perczel a vizaknai véres csata kezdete előtt, azt még akkoriban, a csata lezajlása után hallottam bajtársaimtól; én e párbeszédet közvetlenül nem hallottam; de a mi azon csatában azután történt, annak szemtanuja voltam.“ (8. l.)

Itt a vizaknai csata leírása következik, a mely után szerzőnk így folytatja: „Úgy ült ott Bem lován, mintha ércből lett volna öntve; a süvöltő golyókat számba sem vette; csak fejét fordította jobbra, balra, vizsgálva a csata folyamát s osztva parancsait a minden perczen érkező tábornoki segédeknek, kik közt már Petőfi Sándort is ott láttuk.“ (9. l.) . . . . . Petőfi Sándor szintén ott volt a jobb szárnyon, ki tajtékozó lován hol előre, a csatárlánczhoz, hol egyetlen ágyunkhoz, hol mi hozzánk vágatott s megvetve a félelmet, a halált, lelkesített, bátorított min-

denült; a mi annál feltünőbb volt, mert honvédeink közül Petőfit kevesen ismerték, miután ő nem katonaiszti öltönyt viselt; magyar öltönyt viselt ugyan, de — emlékezetem szerint — minden tiszti jelvény nélkül; fejét tollas Kossuth-kalap fedte s kardot hordott.“ (11. l.) . . . . . „Minket gr. Bethlen Gergely alezredes rohamra vezetett, a mit alig kezdtünk meg s már „megállj“-t s visszavonulást parancsolt. Petőfi a más oldalon — ki a nagy zajban, lár-mában nem hallotta a Bethlen vezényszavát, rohamra lelkesített, s így aztán századunk egyik része előre rohanni, a másik pedig visszavonulni akart; midőn aztán fölhangzott ismét Bethlen alezredes hangja: „vissza!“ Petőfi nem tudta, hogy a fővezértől gyors visszavonulási parancs jött, nehogy mi is elszakítsunk vagy foglyul essünk ágyunkkal együtt, a melyre ez alkalommal oly nagy szükségünk volt. . . . . Midőn a magaslatra kiérkeztünk, ott a meghátrált része seregünknek már rendben állt és pihent. Bem is fenn volt, ki egy térképet nézegetett; közelében a főbb tisztek ültek lovaikon. Petőfi Sándor velünk egyszerre érkezett fel, ki szintén a fővezér környezetéhez csatlakozott. . . . . Petőfi Sándor ez alkalommal nyergeletlen lovon ült; csak egy pokrócz volt lován a lekötővel leszorítva. Hogy a nyereg lefordult-e lováról, avagy más lóra kellett hamarjában ülni — nem tudom. Petőfi és Bethlen Gergely alezredes közt, midőn fölérkeztünk, heves szóváltás keletkezett visszavonulásunk miatt. de az azonnal elenyészett, midőn Petőfi megtudta, hogy az a Bem

parancsára történt.“ (12—14. l.)
 ..... „A felkelők a várostól (Szászsebes) délkeletre eső hegyekről és erdőkből intézték a támadást. Kivonultunk ellenök, s mi a lovasok azzal szembe is rohantunk a felkelőkkel, a kik bár nagyon sokan voltak, de azért vitézül megfordultak s ugyancsak szaladtak vissza az erdő felé. Ez alkalommal mintegy 8—9 felkelőt fogtunk el, a kiket úgy lándzsásan kísértünk be a városba Bem tábornok szállása elé. Bem éppen az ablaknál beszélgetett Petőfivel, midőn mi odaérkeztünk, s midőn minket meglátott, bőszen fordult Petőfi felé s neki valamit mondott.

Nem sokáig kellett várakoznunk a rendbeállított foglyokkal, mert Petőfi lenn s előttünk tért, s minket a Bem apó nevében — félig-meddig tréfásan — egy czifra huszáros imádsággal tisztelt meg, a miért azokat a felkelőket oda bekísértük. — Nem tudták önök bajtársak, ezeken a vérengzőkön az ítéletet ott künn a szabadban végrehajtani? mondá Petőfi; — miért kísérték ide be őket? Mit tegyünk most velök? Hadi törvényszék elé állítsuk őket? Van-e nekünk arra a mostani körülmények közt időnk? stb. Ekkor megnyílt az emeleten egy ablak, melyen Bem kinézett s lekiáltott Petőfinek németül, hogy a foglyokat Makray László őrnagy

úrnak elzáratás végett adja át.“ (17—18. l.)

..... „Petőfi Sándort a szászsebesi jelenet után nem láttam többé. . . . A segesvári csatában az oroszok ellen nem vettem részt. A zsibói fegyverletétel után azonban találkoztam a Mezőségen olyan honvédekkel, a kik azon csatában részt vettek. Hosszasan beszélgettünk az elmúlt csaták eseményeiről, s a többek közt Petőfiről is. Az egyik honvédhuzár — állítása szerint — látta Petőfi Sándort a segesvári csata folyama alatt, — s midőn Bem Skariátin orosz vezérőrnagyot egy három fontos ágyúval lelőtte, s az oroszok rárohantak a magyar táborra, Petőfi e szavakat mondta: „Potomság az egész.“ E pár szó nagyon bevésődött emlékembe, már csak azért is, mert — őszintén megvallva — a potomság szó jelentőségét nem értettem; annak értelméről felvilágosítást kértem; ezen szót nem igen használják Erdélyben. — Azon kérdéseimre, hogy Petőfi Sándor mikép és hol, melyik ponton esett el? nem tudott még csak egy szó felvilágosítást sem adni, miután a nagy számu orosz hadsereg rohama alkalmával nagy zúr-zavar támadt a magyar hadseregben, mely rendetlenül meg is hátrált. A felbőszült oroszok nem kegyelmeztek senkinek.“ (56. l.)

Közi: Csernátoni Gyula.

Petőfiné, Szendrey Julia költeménye.*)

E költeményt még 1868-ban, ha jól emlékszem, Vörösmarty Géza barátomtól kaptam. Hogy ő miként jutott hozzá, nem tudom; lehet, Petőfi Zoltán adta neki, kivel jó viszonyban volt.

Én Szendrey Julia kézírását nem ismerem; de nekem — ki a kéziratok gyűjtését már tanuló koromban megkezdtem — e vers mint Petőfiné kézírata lőn adva, — s meg vagyok győződve, hogy az is.

Kolozsvárt, 1888. decz. 6-án.

Hory Béla.

* * *

Az emlékezet.

Oh bölcsék, mily nagy csalódások,
Midőn oly bölcsen állítjátok
Hogy nincsenek kísértetek!
Mi hát egyéb, mi, mint kísértet,
Mint sírjából feljárom lélek,
A multból az emlékezet?

Csak hogy nem vár éjféle órát,
Mely föltárja zárt koporsóját,
Hogy rémes utját kezdje meg;
És nem is őrzi el a hajnal,
Mikoron a kakas megszólal
Sírjába e kísértetet.

S nincs imádság, nincs vezeklés, mely
Megszentesítő erejével
Elűzze vagy elfojtsa azt;
Ellenben egy hang, hely vagy illat
Kisértetképen felriaszthat
Felidézvén a multakat.

Meglátogat ezer alakban,
Vagy inkább szüntelen velünk van,
Csak elrejtőzik olykoron;
Meg-megszólal, beszélget hozzánk,
Midőn azt legkevésbé várnánk,
Régen nem hallott hangokon.

Mikor kacaj, vig tréfa közben
Szavunk eláll, szívünk megrezzen,
Elsötétülnek szemcink:
Ilyenkor elmúlt szenvedésnek
Kínzó szelleme látogat meg,
S feltépi régi sebeink.

S midőn kinpaddá lőn az élet,
Melyre balsorsunk fölfeszített,
Ajunkon honnan e mosoly?
Egy-egy boldog óra emléke
Mely gyötrődésünk közepette
Föltámad halottaiból. —

Oh bölcsék, mily nagy csalódások,
Midőn oly bölcsen állítjátok;
Hogy nincsenek kísértetek!
Mi hát egyéb, mi, mint kísértet,
Mint sírjából feljárom lélek,
A multból az emlékezet?

Szendrey Julia.

Petőfi-reliquiák.

I.

Orlay Soma „Adatok
Petőfi életéhez“ oz. cikké-
ben így ír:*)

*) Budapesti Szemle. 19. K. 346. 1.
1879.

„Kozma Leveldi név alatt e
színi társaság előadásairól bíráló-
tokat írt a Regélő számára s e
leforrázott tisztelgés előtt Petőfi
egy ízben arra kérte Kozmát, en-
gedné meg, hogy bírálatába Sz.

*) Petőfiné e költeménye nem ismeretlen ugyan, de mert az eredeti kézirat van előttünk, közöljük újra.

színésznőről szóló részt ő írhasza meg; s miután Kozma abba beleegyezett, Petőfi édig dicsőítő kifejezésekkel halmozta el.

Mi ennek a helynek utána néztünk a Regélő 1842-diki folyamában s csak egy helyet találtunk olyat, mely az Orlay előadásának megfelel, t. i. a Regélő tárczájában a 372. lapon, a 47. számban, június 12-ről, a mikor Petőfi csakugyan Pápán volt. Ezt a levelet csakugyan Leveldi Sándor (Kozma) írta. Az érdekelt hely így szól:

„Pápa. A Győrott biztosított színésztársaság Komáromi és Szákfy vezérlete alatt mult hó végén nyitá meg nálunk Thalia kápolnáját. Nem akarván a tisztelt olvasókat hosszas sorolással untatni, csak a sikerültebb előadásokat fogjuk kiemelni, milylen volt. „Egy pohár víz.“ Mindenekelőtt említést érdemel Szathmáriné; játéka a fondor hercegnő szerepében kielégítő volt. Szathmárinét méltán üdvözöljük azon kevesek sorában, kiket honunkban a Músa anyaiabb karokkal ölelt. Mindazáltal szavalásában néha némi egyhanguság s ha hevesebb indulatokat akar kifejezni: a szavak elhadarása vehető észre. Szathmáriné „Malboroughné, Burgundi Margit s Thisbe“ szerepében szigorubb bírálókat is kielégített volna.“ —

Ezt a helyet érinti Orlay. E pár sorban tehát egy kis Petőfi-reliquia van előttünk, emlékezetes, mert Petőfi egyik legelső oly pár sora, mely nyomtatásban megjelent s mert a kiemelt színésznő iránti rokonszenve sugall-

ta. Orlay ugyanis az idézett helyen azt mondja, hogy „Petőfi e kitünő társaság előadásaitól el volt ragadtatva, s különösen is annak egyik jeles nőtagja iránt mélyen érdeklődött.“ De Orlay két dologra tévesen emlékszik. Először is Kozma a szintársulat előadásairól ezt az egyetlen bírálatot írta csak a Regélőnek; másodsor, a mint az idézett helyből látható, Szathmáriné ki van ugyan emelve, de nincs édig dicsőítő kifejezésekkel halmozva el.

II.

E. Kovács Gyula az Elenzék (Kolozsvár, 1888. decz. 31.) melléklapján „Petőfi Sándor két levele“ cz. a. egy cikket írt, melyben Petőfinek Luby Zsigmondhoz egy már kiadott levelét adja ki;*) de kiadja egy eddig ismeretlen rövid levelét is, melyet sietünk az elkallódástól megmenteni s folyóiratunkban is kiadni:

„Szatmár, július 31. 1847.

Édes Zsigám!

Itt vagyok Papp Endrénél s itt is maradok szeptember elejéig; végtelen örömet szereznel, ha addig bevetődnel egy kis fecsegésre; tudod mennyire szeret

Petőfi Sándor.“

A levél elavult, közönséges papírra van írva, mondja a jegyzet. Némi érdeke van, mert a második levélhez bevezetés s meg tudjuk belőle, hogy Petőfi akkor hol volt. A második levele Lubyhoz 1847. ag. 7-ről való.**)

*) L. Halasi: Petőfi-Reliqu. 68. l.

**) Halasinál ag. 8-ról.

Költemény Petőfi ellen.

III.

Jobb, hogy születtem ezredév után.*)

Jobb hogy születtem ezredév után,
Bölcsődalom hogy nem volt harczene;
Nyugodjatok, ti durva századok,
Velünk a jog s szabadság istene!

A nyers erőszak vérrel áztatá
A messze föld virágzó téreit;
S a vért fődött kebelnek mélyiben
Nem hallhatád a szív veréseit.

A küzdelemnek egy iránya volt:
Babért aratva véres útakon,
Emelni trónt tiport jogok fölött,
S a vérmezőn rakott csonthalmokon.

A képzeletnek szebb mezője volt:
Lovagkaland, táborba szállt sereg;
Főn a tetőn a büszke sziklavár,
Tárgy volt elég, mit énekelni meg.

De vadregénye vérbetűjein
A kárhozat homálya vesztegel,
S megrakva van legkisebb lapja is
A jog s erény kisajtolt könnyivel.

A küzdelem, mely mostan szárnyra kelt,
Nem szebb s nemesb-e, mint a multba' volt?
Zászlónk fehér, s mi rajta írva van:
Arany betű az és nem barna folt.

A harci kürt, mely küzdelemre int,
Szellemtusára hívja bajnokit;
S nem dalnok az, ki dalra nem hevül,
Megzengeni a kor küzdelmeit.

Jobb, hogy születtem ezredév után,
Bölcsődalom hogy nem volt harczene;
Nyugodjatok, ti durva századok,
Velünk a jog s szabadság istene!

Berecz Károly.

Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez.

V. közlemény.¹⁾

Kiegészítő adatok:

II. „A helység kalapácsa“ ro-
vathoz:²⁾

Érdekes jelenség, hogy Petőfi „A helység kalapácsa“-t nem vette föl az 1847-diki „Összes költeményei“ közé. Ennek okát fölfejtve még nem olvastuk, Gyulai a Petőfi Vegyes művei előszavában nem érinti; annál érde-

kesebb az alábbi hirlapi közlemény a Jelenkor 1847-diki folyamából, mely az okát világosan megmondja. E szerint t. i. Geibel K., a mű első kiadója tiltakozott a felvétel ellen s Petőfi így hagyta ki örökre összes művei gyűjteményéből. Ugyancsak e cikkből érdekes az is, hogy milyen ügyes fogással akart Geibel K. a még megmaradt példányokon tuladni. A kis cikk egész terjedelmében így szól:

¹⁾ I.—IV. közl. I. Pet. Muz. 1888. I.—IV. füz.-ben.

²⁾ I. Pet. muz. 1888. 22. és 84—85. l.

*) „Ellentétül a 'Pesti Divatlap' ezidei 2-dik számában megjelent: „Miért nem születtem ezer év előtt?“ című költeményre.“ (Jegyz. az Életképekben.) E költemény az Életképek 1846. I. 176. l. jelent meg. (6. sz. febr. 8.) Vesd össze Petőfi Múzeum 1888. 38. l. V. p. a. adattal.

Jelenkor 1847. 236. l. máj. 20,
40. sz.

„Eredeti ur az a G.!) ur! Ő adta ki egy időben Petőfi „Helység kalapácsát.“ Akkoriban valamivel többet fizethetett neki érte tiz bankó forintnál. — Midőn E.?) Petőfi összes műveit kiadta, oda akarta sorozni a „helység kalapácsát“ is, mi ellen G. minden tőle kitelhető módon protestálni kezdte s így e mű Petőfi egyezésével munkái közül minden időkre kihagyatott. — Most, hogy Petőfi összes művei oly jó keletnek örvendenek, kapja G. illy hirdetést közöl lapok útján: Pótlék Petőfi összes műveihez „A helység kalapácsa.“ — Ez a közönség irányában tréfának megjárja, hanem az író ellenében mindenestre megrovandó. Nem pótlék ez Petőfi költeményeihez, hanem szántsándékosan kihagyott műve a költőnek, mellyet önmaga kitagadott és félrevetett. Joga van G. uramnak könyveit bármi úton és módon árulni, ezt nem tagadjuk, de ámitásokkal de-creditirozni hiteles író nevét nem áll szabadságában. Más országban, hol az írói jogok sanctionálva vannak, az ilyen mystificatio büntetést vonna maga után, itt érje be azzal, hogy nyilvánosan megrójuk érte.“

Geibel Károlynak ez igen föltűnő eljárásában jellemző az, hogy Petőfi e művét mint újból megjelentet hirdette, a mint ez olvasható a „Pesti Hirlap“ hirdető rovatában, (1847. 302. l. máj. 9., 877. sz.):

1) Geibel Károly.

2) Emich Gusztáv.

„Pótlék Petőfi összes költeményeihez! Geibel Károly pesti könyvárosnál megjelent: „A helység kalapácsa“ Hösköltemény négy énekben, írta Petőfi Sándor. Borítékba fűzve (velinen) 36 kr. p. p.“¹⁾

Az egészben kiváló érdekű, hogy nem a kritika volt tehát az, mely majdnem általános rosszalással fogadta ugyan Petőfi e művét, mi őt arra ösztönözte, hogy művei teljes gyűjteményéből kihagyja; hanem tisztán külső okok. Megjegyezzük ehhez, hogy Geibelnek ez eljárásához joga nem volt. Végleges és örökre eladásról ily értelemben szó bizonyosan nem volt s hasonló eljárással Vahot Imre kifogásokat tehetett volna János vitéz kiadatása ellen, ki azt épen úgy megvette, csak hogy jobban megfizette, mint Geibel amazt.

XIII. „Összes költeményei“ cz. rovatához.²⁾

Az előkészületek s általában az összes költemények megjelenése sokkal fontosabb volt, hogysem a legnagyobb figyelmet ne ébresztette volna föl minden körben. Már maga az, hogy Petőfi érték 2000 frtot, akkor rendkívülinek tartott összeget kapott, továbbá az, hogy Emich Gusztáv oly kiadást akart rendezni belőlök, minőt magyar könyv még nem ért: általános érdeklődést keltett, melyet időnként hirlapi közlemények még növeltek. Az érdeklődő hirlapok közül első helyen a Pesti Hirlap-ot kell ki-

1) Ugyanez a hirdetés a Budapesti Híradóban is megjelent 1847. 320. l. máj. 11. 590. sz. hirdető rovat.

2) Pet. muz. 1888. 219—220. l.

emelnünk, melynek Ujdonság-rovatát Pákh Albert vezette s állandóan a legrokonszenvesebb figyelemmel kísérte Petőfi műveinek megjelenését. Ebben e kiadásra vonatkozóan a következő adatok olvashatók:

Az 1847. I. jan. 31-diki 822. számban:

„A lapok több ízben szólottak arról, hogy Petőfi minden versei nem sokára egy kötetben kiadva jelenendnek meg. Hosszasb előkészületek után, most e kiadás sebesen készül, naponkint kiszedetik egy iv, s a munka egészen valamivel több lesz harmincz sűrűn nyomtatott ivnél, legnagyobb nyolczadrészben, kemény erős és simitott papíron. Elöl leendő a költőnek Barabás rajza után aczélba metszett arczképe. Mondhatni, hogy ennél szebb kiadása magyar költőnek még nem jelent meg. — Tartalmát e könyvnek nevezetes részben új, még eddig kiadatlan költemények teendik, azután egy gazdag füzérben lesznek mindazon versezetek, melyekkel a szerző fellépése óta mindenirodalmi vállalatot eláraszott, mert nem volt oly szépirodalmi vállalkozó, ki őt dolgozó társul ne igyekezett volna megnyerni. Petőfi ezelőtt kevéssel is igen ingerlékeny volt kritikussai ellenében, egy pár versben meg is énekelte őket. Nem ok nélkül. Soha nem tűnteté talán fel a critica oly nevetségesen a bírálók szenvedélyességét, mint az, mely Petőfiről mondatott némelly lapokban. Hányszor folyamodtak ellenei azon nyomoru modorhoz, hogy a költőt látszólag dicsérték, midőn legjobban ocsárolák, mun-

káiban gyakran magasztalák, kiemelék a gyöngébb dolgozatokat, ellenben a fényes pontokat szándékosan elmellőzék, a vig s tréfás verseket komoly hangon bírálák, a tragikai gondolatokból vicz-czeket erőködtek kifacsarni, azután a költőnek tanácsot adtak, mellyeket ha követ, hasonló lesz azon szende-báj-szü-ingerféle poétákhoz, kik nappal is olly comicus arczkifejezéssel a holdat keresik, hasonló bírálói egy részéhez. Legujabban a Honderüben tűnt fel egy halavány egyén; ezen ismeretes kritikus erőködött Petőfi ellen, de a nagy közönség csak szánakozott, mert azon ember, nem levén magyar, Petőfit nem is érti, nem hogy szellemét felfogni tudná, s következőleg őt megbírálni képes lenne.*) Most Petőfi anticritika helyett egy egész kötettel lép fel. E sorok írója, ismerővén a könyv tartalmát, bátran meri állítani, hogy az a közönség kezében megbecsülhetlen kincs leendő. A munka hihetőleg mártiusi vásárra megjelenend. Addig még szólunk róla.“

Ugyanott (1847. 120. 1. febr. 21. 834. sz.)

„— Petőfi Sándor összes költeményeire megnyitotta Emich G. kiadó ur az aláírást. A kiállítás, mint már megirtuk, pompás leendő s irodalmunkban páratlan, s a munka mintegy 30 ivet foglaland magában. Előfizetési ára egy példánynak csak 3 pft, mit senki nem fog sokalni, ki a munka belbecsét, nagy terjedelmét s kiállítási minőségét veszi tekintetbe. Egy előfizetési iv szerkesztőhivatalunkban is le van téve.“

*) Zerffyt érti.

Ugyanott (1847. I. 161. l. 843. sz. mart. 9.):

Petőfi összes költeményei is megjelennek a jelen vásár alatt. Előfizetést mi is elfogadunk.“

Petőfi összes költeményei tehát épen a pesti márcziusi vásárra jelentek meg; Emich hirdetése márcz. 20-ról szól;*) de a Pesti Hírlap egyébként márcz. 15-én már kaphatónak mondja. (1847. I. 172. l. 846. sz. mart. 14.):

„Szintugy figyelmeztetjük különösen vásárra feljött vendégeinket, hogy a holnapi naptól kezdve Petőfi Sándor „Összes költeményeinek“ gyönyörű kiadása is kapható leszen már Emich G. kiadónál. A munka kelendőségét bizonyosnak hisszük.“

Ugyanott (1847. I. 185. l. 849. sz. mart. 19.):

„— Megjelentek Petőfi összes versei egy kötetben. De e nevezetes irodalmi jelenségről rövid időn többet.“**)

Ugyanott Petőfi e művének kelendőségéről (1847. I. 220. l. 868. sz. apr. 4.):

„— Petőfi összes költeményeinek azon pompás kiadása, mellyről többször emlékezénk, csaknem példátlan keletnek örvend, mi egyébiránt Petőfi népszerűségénél fogva előre volt látható. Az első két hétben annyi példány kelt el, hogy bizvást föl lehet tenni, miszerint ha csak negyedrésznyi arányban kelend is így ezental a munka, félév múlva

*) A pesti vásár különben márczius 13—19-ig tartott, főnapjai voltak 17. és 18.

**) E megjegyzés arra vonatkozik, hogy Br. Eötvös ígért rólok bírálatot, mely meg is jelent a Pesti Hírlapban a 315. lapon (1847. I. máj. 14. 880. sz.) Ugyanez megjelent az Életképekben is. (1847. I.)

második kiadásra leend szükség. Örvedetes tünemény az irodalomban. Kik a becses művet még nem bírják, figyelmeztetjük, hogy a könyv már csak e folyó hó 20-ig kapható 3 pfton, azontul 4 pft. leendvén az ára.“

Nem kevésbbé rokonszenvesek a többi napi lapok megjegyzései s kivált kiemelendők a **Jelenkor**-éi, mely szintén ismételve s állandó figyelemmel kíséri a mű megjelenését és fogadtatását a közönség részéről.

Az 1847. 59. l. febr. 4-diki 10. számban:

„Kezdenek könyvárusaink is figyelmet fordítani a magyar művekre; legközelebb Petőfi összes művei fognak megjelenni Emich Gusztáv költségén olly diszkiadásban, minőt még magyar könyv nem ért. A legnagyobb octav, satinírozott kettős velinen, elől a költő aczélba metszett arczképével, mintegy száz új költeménnyel bővitve. Ara 3 f. p. Nem hisszük, hogy legyen magyar, ki Petőfit, a lélekszabadság szent eszméinek apostolát ne ismerje; de hisszük, hogy kinek szemei e nagy eszmék ragyogványától nem kápráznak; — ki eddig kimondani nem mert igazságokat meghallani nem fél s magyar szívvvel magyarul tud érzeni: annak Petőfit szeretnie kell. Ajánlatunk rá nézve, ama néhány szükkeblü botorkász ellenében, kik személyes irigységből támadtak ellene, elkésétt szó lenne. A közvélemény itéletet hozott s Petőfi tisztán, mecsoktalanul áll előtte jellemében és szellemében egyaránt megtámadhatatlan. Férfi homlokát illeti a borostyán, bár

ha több lenne is a tövis rajta, mint a levél; — gyermekek és charlátánoké a papiros korona, mit a szolgadicséret fejük lágyára nyom.“

Ugyancsak a **Jelenkor** (1847. 134. l. 23. sz. mart. 21.) a mű megjelenésekor e rokonszenves megjegyzésekkel üdvözli:

„Megjelentek Petőfi összes költeményei pompás díszkiadásban; — a mű kiállítása olyan, minőt még magyar könyv nem ért, valóban bármely hölgyasztalnak külsejére nézve is diszére valóandó. Belbecsét e műnek, alig hiszszük: hogy volna magasb műveltséget igénylő magyar ember, ki ne ismerné. Tartalma: az eddig megjelent összesen hét füzet költeményeken kívül, több mint egy harmadrésznyi új művekkel van bővítve, miknek mindegyike egy-egy állócsillag irodalmunk egén. Petőfi az korunk költői közt, kinek lantja az emberi szív minden érzelem-változatait: szerelmet és mámort, honfi-érzést és világfájdalmakat, szabadság-vágyat és anya-szerelmet egyenlő hévvel, egyenlő erővel, egyenlő kedélylyel tudott visszaadni, minden szavában szív beszél szívhöz, ezért érez minden jobb lélek együtt vele, ki még a szívet magától nem tagadta meg. — Ára a könyvnek april 15-ig Emich G.-nál az előfizetés 3 pft, azontul 4 pft.“

Petőfi e műve kelendőségéről szintén lehet egy-egy megjegyzést olvasni a korabeli lapokban. A **Jelenkor** újdonságírói, mint Petőfi lelkes tisztelői, úgy a főttebbi ☐ jegyű, ki ez állását

jun 6-án odahagyta*), mint utódja, megemlékeznek ismételve róla, így alább a **Jelenkor**-ban (1847. 476. l. 80. sz. okt. 7.) ez áll:

„Petőfy (!), a legmagyarabb költő, a puszták pacsirtája, szép rokonszenvennek örvendhet a közönség részéről, mert nemrég kijött, verseiből 3000 példány kelt el. A kiadó nyeresége, egy példány 4 pftf lévén, nem csekély, — mégis — ha jól értesülénk a költő csak 2000 pengő forintot kapott örök-eladás fejében. Nem potom dij ez, ha meggondoljuk, hány kiadást érhetnek a legnépszerűbb költőnek e versei?!“

Utóbb (1847. 610. l. 102. sz. decz. 23-án) ezt írja:

„Petőfi verseit újra nyomják 1500 példányban. Kiadó ur alkalmasint nem rösteli a dolgot.“

A **Budapesti Híradó**-ban ugyanerről a következő adatok olvashatók:

Az 1847. évfolyam 63. l. 532. sz. jan. 28-án:

„— Petőfi minden eddig megjelent versei, mintegy száz egészen újjal szaporitva, sajtó alatt vannak, előfizetési ár Emich könyvkereskedésében három ezüst forint.“

Ugyanott a hirdető rovatban (1847. 206. l. mart. 26. 565. sz.):

„(280—1, 2.) Megjelent és kapható Emich Gusztáv könyvkereskedésében Pesten uri- és kigyó-utca szegletén: **Petőfi Sándor** összes költeményei egy kötetben. A költő aczélba metszett arczképével. Kéretnek a t. cz. ívtartó urak a példányok átvételéről rendelkezni.

☐ Az idő rövidsége miatt számosabb ívek még vissza nem

*) L. **Jelenkor**. 1847. 265. l.

kerülhetvén, az előfizetés határ-idejét aprilis 20-ig kiterjesztjük, azon naptól fogva a bolti ár 4 frt e. p. Pest, mártius 20-kán 1847.

Emich Gusztáv.)

* * *

Az nem igen ismeretes ma már, hogy Petőfi azt remélte, hogy az 1848-diki akadémiai nagy jutalmat Összes költeményeivel ő fogja elnyerni. Erre nézve pedig Arany Jánosnak egyik Gyulai Pálhoz intézett levelében 1858. decz. 22-éről világos adat van. „Azért csak hegyezd a tollat, jó fiu, — írja Arany, czélzással arra, hogy Gyulai pár hóig házassága után hallgatott — halhatatlan sógorod a mézes hetek alatt írta legszebb s legtöbb költeményeit. — Szegény Sándor! (azaz mi vagyunk szegények, kik őt nélkülözzük) — emlékszem, midőn 47-ben nagy kötetje megjelent, bár pályázni büszke, s valamely tagságot elfogadni elve ellen volt; de azt mégis önérzettel mondotta előttem: no, most már remélem, jövő évben enyim lesz az akadémiai nagy jutalom! A jövő év kissé messze haladt, s ő nem érte annak örömét, de a jutalom, ugyanazon jutalom, melyre számított, mégis övé lett.²⁾ Az akadémia csak kötelességét teljesíté: de hogy megtette, a nemzet rokonszenvével találkozik érte, s visszasugárzik rá is a népszerűség, melylyel Petőfi neve bír.“³⁾

¹⁾ Ugyanez a hirdetés a Pesti Hir-lapban is a 198. lapon (852. sz. mart. 25.) és a 206. l. (854. sz. mart. 28-án.)

²⁾ T. i. 1858-ban.

³⁾ Levelezése II. 51. l.

XVI. „Lehel“ cz. rovathoz:*)

A Jelenkor (1847. 549. l. 92. sz. nov. 18.) ezt írja:

„Fiatal íróink szörnyű munkásságban vannak; majd mindenik valami újat és nagyszerűt irand. Petőfi nagy népkölteményen dolgozik; — Arany János „Toldi buját“ adja ki versekben, — Vahot Imre pedig „Országgyűlési almanach“-jának folytatása végett időz Pozsonyban, a követek és főrendi szónokok jellemzésére szükséges adatokat gyűjtögetvén. Ez érdekes politikai, historiai és szépirodalmi munka legjelesebb íróink közremunkálásával új év után rövid időn olvasható leend. Jókay beszélygyűjteménye is elhagyta már a sajtót, mellyből igen sok élvet meríthet a szépirodalom kedvelője.“

E cikkecskének Petőfíre vonatkozó részében a „nagy népköltemény“ csak a Lehel-re vonatkozhatik, ez volt az a népies elbeszélés, melyről Aranyhoz írt levelében szól, mely helyet a Pet.-muz. (1838.) 307. lapján közöltünk. Ugyanott azt a megjegyzést tevők, hogy mert Petőfi így szól: „En most Lehelt írom,“ — tehát e művét 1848. januárjában kezdte írni, mert levele jan. 29-dikéről kelt. E főntebbi cikk azonban 1847. nov. 18-án jelenvén meg, úgy látszik, hogy Petőfi már ekkor tervbe vette a Lehelt, vagy már hozzá is fogott; de bármi okból a szokottnál lassabban haladt vele s így 1848. febr. 10-én is még csak 37 stropha volt készen belőle, mi Petőfínél,

*) L. Pet. muz. 1838. 306—308. l.

ki pl. János vitézt alig egy hónap alatt írta, szokatlan hosszú idő s mindenesetre úgy látszik, hogy a már kész tervet hosszasabban pihentette.

XVII. Az apostol. Petőfi e művét 1848-ban írta. Aranyhoz aug. 16. (Pest. 1848.) ezt írja:

„— Én a minap fejeztem be egy hosszú költeményt (valami 3400 sornyi), melynek czime Az apostol.“ (Arany Levelezése. I. 170.)

Petőfinek e műve nyomtatásban nem jelent meg a költő életében; de kéziratban meglehetősen el volt terjedve.

E műve először az 1850-diki kiadásban jelent volna meg, ki is volt szedve, de az egész kiadást, mint ismeretes, elkobozták. De ha szinte megjelent volna is, nem lett volna köszönet benne, mert tetemes kihagyásokkal, a végén elferdítve jelent volna meg vagyis nyomtatott ki. Arany erre vonatkozólag így ír:

„Kinek van joga Petőfivel azt mondítani, a mit ő nem mondott? Elhallgattatni lehet, de meghamisítani nem. Hát még, ha e változtatás oly nemű, hogy a költemény alapgondolatját támadja meg? Ha ily műtétel nélkül meg nem jelenhetik, akkor — tanácsosabb ki sem adni.

Ezen aggodalom már akkor feltámadt bennünk, midőn az Apostolnak több évvel ezelőtt szándékba vett kiadásáról hallottunk. És csakugyan, kinek akkor alkalma volt az utóbb megsemmisített nyomdai ívekbe belépillantani, bizonyíthatja, hogy azon kiadás is nemcsak hézagos, csonka, hanem alapgondolatjában is elfer-

ditett fogott volna lenni. A darab hősének abban is oly lelkiállapot tulajdoníttatik végül, mely Petőfinek gondolatjában sem volt. Bármily véleménynyel legyen valaki a hősiség ezen neméről: azt hiszünk, egy oly író, mint Petőfi, megérdemli, hogy tiszteletben tartsák meggyőződéseit, s ha ő feketét mond, ne igyekezzenek fehérre mázolni. Kihagyások is lettek volna ama kiadásban: de a megmaradt részek (ama ferdítést leszámítva, mely pár szóval eszközöltetett), a költő kéziratához híven, jól, értelmesen fogtak volna megjelenni.“

Először e művet Müller Gyula adta ki az „Alkotmányos nagy naptár“-ban (1862. évre. Kiadja Müller Gyula. Pest, 1862.), a következő jegyzettel: „Nagyobb becsű művel alig kezdetnénk meg naptárunk jelen évfolyamának szépirodalmi részét, mint halhatatlan költőnk e nagszerű költeményével, melyet 1848-ban írt, s mely még eddig nyomtatásban meg nem jelenvén, csak kevésbé ismeretes.“

A kiadás azonban teljesen értéktelen. „Annak találtuk nyomait, mond Arany, hogy oly egyénnel van dolgunk, ki Petőfi nyelvén, ortographiáján, verselésén javítani akar; pontozását fölcseréli, soraiba egyes szótagokat, szavakat betold, vagy onnan lenyes; egy jambus-sorból kettőt, kettőből egyet csinál; egész sorokat (nem a kényes helyeken) elhagy, olykor mással cserél föl; szakaszokat összefoglal, hol az eredetiben külön állnak s elválaszt, hol összefoglalvák: egyszóval, a ki egészen sajátja gyanánt

bánik e költeménnyel.“ Ezt Arany a „Szépirodalmi Figyelő“-ben*) mondja, honnan ez idézete-
ket vettük s ez a kiadás legjobb bírálata.

XVII. Az u. n. „**elkobzott kiadást**“ Petőfi költeményeiből 1850-ben kezdte nyomtatni Emich Gusztáv. Erre nézve Lévay Józsefnek 1850. ag. 3-ról szóló levelében Arany Jánoshoz a következő érdekes adat olvasható: „Petőfi verseit lassan nyomják. Nem lesz az készen még ez évben sem. Szörnyen megherélve látandó világot. Némely daltól több strófa, némelyből több sor hagyatott ki. A forradalmiak pedig mind, s hogy mit kell kihagyni, mit nem, azt elítélte és végrehajtotta Kecskeméthy Csapó Dániel, a nyomda correctora. A kihagyottak majd egy pótlék kötetben jönnek Lipcsében. Olvastam a correcturából több új költeményét; olvastam az Apostolt és Lihelt. Amaz leghosszabb költeménye de nem legjobb. Nincs abban semmi egyéni, semmi jellemző; egy hosszú, mysanthrópiával teljes lyrai vers. Lihel töredék, nagyszerű költeménynek nagyszerű kezdete! Többet ér amannál. Tudsz-e már Petőfiről valamit? (***)

Arany pedig 1852. július 13-

*) 1862. Megjelent Arany hátrahagy. irat. Próza munkák: 264—273. I. is. E cikkben egyszersem az eltérések jó része is össze van vetve.

**) Arany. Levelezése. II. 5. l.

ról egy költői levelében azt írja Lévaynak a többek közt:

Következik penégh itten utóírás:
Tudod-e hogy ki volt közöttek primás?

Kiért a magyarnak illenék nagy
sírás,

Mert a milyet ő irt, olyat ma nem
ir más.

Ha tehát, barátom, kezedre
ejtheted,

Úgy, per sundám bundám, ha
szerét teheted:

Könyvét megszerezve, kérlek
hogy zsebre tedd,

A jó Isten, és én, megfizetjük
neked.

Sőt ha lehetséges kettőt szerezz
olyat,

Azaz egy kisebbet, ítem: egy
nagyobbat;

100z Károly úgy kíván neked,
mentül jobbat,

Ugy hiszem: megérted; nem kell
irnom többet! —

E hely Petőfi költeményeinek főntebb említett kiadására vonatkozik s egy pár elcsent példány csakugyan megmaradván a rendőri lefoglalás után, ezek közül egyet Lévay levitt Aranynak. *)

Petőfi e költeményei 1851. évszámmal jelentek volna meg. Czim: **Petőfi Újabb költeményei 1847—1849. Pest, 1851.** Emich Gusztáv tulajdona. I. kötet IV+368. l., II. k. IV+313. l.

*) Arany. Levelezése. II. 10. l.

Ferenczi Zoltán.

Újabb nézetek Petőfi haláláról.

A „Petőfi-Muzeum“-ban megjelent közlemények újból fölköltötték az érdeklődést a Petőfi halálának körülményei-
és nyughelyének kiderítése iránt. A se-

gesvári esatában részt vett egyének köztől számosan nyilatkoznak egyik-másik laphoz, a mely nyilatkozatok azonban a legtöbbször ellentmondanak egymásnak

A „Petőfi-Muz.“ első sorban csak adatgyűjtéssel foglalkozván, nem lehet célja, hogy e variációk valamelyike mellett határozott állást foglaljon el. Közöljük tehát a Petőfi halálára vonatkozó azon nyilatkozatok lényegét, a melyek a mult évnegyedben jelentek meg; csak annyi észrevételt fűzvé hozzájuk, hogy mindeniknek alapjául a gr. Haller József cikke szolgál, mely a „Budapest“ cz. napilap múlt évi 294-ik számában látott világot. Gr. Haller József e cikkében Petőfi elevenen való eltemtetését hirdeti egész bizonyossággal, megállapítván még azt is, hogy a Csonta Juon szekeren vitték a megásott sfr felé, a nélkül azonban, hogy állításait valamivel bizonyítsák is. — De hadd szóljanak magokért az illető cikkek!

„Zeyk Domokos sárga paripájával a filegoria előtt elterülő tisztásra és országútra érkezve, Petőfit kengyelébe kapta és a falu felső végénél „Lunka“ nevű 280 jugerumos rétre — melyből az országút hosszában mintegy 50 jugerum törökbüzés volt — beugrott és a keleti szegénél, hol Petőfinek leszállania kellett, egy öl széles, 3 láb mély és 5 láb magas bozótos töltésen kellett átmenni, át is ugratott, de ekkor Dorschner volt második székely ezred obesterével keringő kozákok megtámadták és mellbe ledöfték. Később a bűni hídon találták Petőfit, tehát ő a veszélyt kikerülendő a Lunkai rétet övező említett hasonképű sánczos töltés mellett biztosan menekülhetett 50 ölnyi távolságra, hol foly a nagy Küküllő és a sáncztól felfelé vagy 50 ölnyre áll egy vámos híd, e mellett pedig most is létezik egy vámház, melynek közelében 1849-ik évben egy halmaz téglá hevert. A mint Petőfi a híd északi végébe érkezett, szembe rohant egy néhány kozák, kik elől kitérnie nem lehetett, egyik kozák mellbe döfte Petőfit, ki a Küküllőbe szottyant.

Következés bizonyítja, hogy Petőfi-

ben még élet maradt, mert a víz partja mellett a csigolyás között és reggelre a téglahalom mellett fektűt.

Augusztus 1-ső napján délelőtt a hullatemetés folytattatott, mikor Petőfit fehéregyházi lakos Csonta János szekere-re tették és az említett Lunka keleti szegletétől az országúton Fehéregyház felé 80 lépést lépve az út sánca mellett dél felé ásott sírba egy muszka közlegény minden ellenmondás daczára, elevenen a sírba dobta. Ezen sírban nyugszik vagy 23 közhonvéd, Zeyk Domokos százados és Bemnek gazdája, százados magyarhoni Barta Elek. Requiescat in pace! Nagyon megörvendénk, ha mag élő szemtanuk rendre útasítanak... Emberé a botlás!“

(Gr. Haller József a „Budapest“ múlt évi 294-ik számában.)

„Midőn Fehéregyházát elhagytuk, Miklósy megparancsolta a kocsisának, hogy csak lassan hajtson, mutatván azokat a helyeket, a hol a nagyobb küzdelmek történtek, s igen azon süppedékes helyet is, a hová dicső emlékü tábornokuk, Bem, lovastól befordult volt. Lassan tovább haladva, egy ponton megállította a szekeret. — Nézze asszonyom — szolt Miklósy az országút egy pontjára mutatva — azon a helyen volt felállítva azon ágyú, a melyvel Bem a muszka generálist lelőtte. Itt álltam akkor én is a közelben századommal. — Nézze amott ama fűzfabokor csoportcskát; ott egy alig észrevehető sírdomb, jobban mondva emelkedés látszik; — az alá van eltemetve Petőfi Sándor huszadmagával. — A midőn Bem tábornokunk a muszka generálist lelőtte, itt voltam, azt az esetet láttam. — Elmondom azonban azt is, — folytatá Miklósy Dániel — hogy miképen jutottam tudomására annak, hogy Petőfi Sándor eleste után itt e sírdomb alá temettetett el. Hallgasson meg asszonyom. Van nekem Segesváron

egy Bader nevű, szász származású, de nagyon becsületes és magyar érzelmű barátom — folytatá Miklósy — a ki akkora bizalommal és ragaszkodással viseltetett irántam, mikép felkért, hogy lennék gyermekeinek keresztapja; s miután nemes szívét és lelkét megismertem, e kívánságának eleget tettem. Ez ismeretség a szabadságharc lezajlása után történt. Bader él ma is; be is fogom őt mutatni asszonyoságnak, ha Segesvárra érkezőnk. Midőn 1849. júl. 31-én itt e téren a caata véget ért — folytatá Miklósy — az én Bader komám is kijött ide a csatatérre — a mint ezt ő igen komolyan állítja — csupa kíváncsiságból, hogy szemtanuja legyen azon borzalmas esetnek, a mely itt lezajlott. A nagy sírgödörket már ásták a felfogadott szász munkások, — mint Bader állítja — mindenfelé, s az éleseiteket temették. Bader komám figyelmét magára vonta egy akkor keletkezett zaj, lármá, — folytatá Miklósy — mely a sírgödör körül történt; s mivel nem messze állt innen, azonnal ide sietett, a hol hajmeresztő borzalmas eset tárult fel szemei előtt. Petőfi Sándort ugyanis, a ki nagyon meg volt sebesítve, de még életben volt — — élve dobták be azon sírgödörbe, a melyet ama fűzfabokrok fednek, még pedig mint elsőt; Petőfi a sírból felkiáltott, mondván: „Ne temessetek el — — —! Hiszen látjátok, hogy még élek!” A szívtelen munkások nem hallgattak reá, sőt így kiáltottak be a sírba: „Dögölj meg Kossuth-kutya!” és azonnal még tizenkilenc halottat dobtak reá és a sírt irgalom nélkül behantolták. Ott nyugszik tehát Petőfi Sándor az alatt a sírdomb alatt — folytatá Miklósy. — Azokat a fűzfákat időnként a kegyeletes írtások ültették oda. Ültettek oda régebben virágokat is, de a rossz emberek mindannyiszor kitépdesték azokat.“

(Marosvásárhelyi lakos: Balogh Dánielnek szül. Boda Mária, Miklósy Dániel gagyí lakos és 1848—49-iki hon-

véd-hadnagy elbeszélése után mondta el a fentebbieket H. . . . R. . . .-nek, ki a „Marosvidék“ múlt évi 53-ik számában közzé tette.)

A fennebbi czikkre gr. Haller József felel ugyancsak a Marosvásárhelyt megjelenő „Marosvidék“ múlt évi 54-ik számában, egy kis térképet is mellékelve, hogy a H. . . . R. . . . tévedéseit kiigazítsa és az általa említett személyekről felvilágosításokat adjon. Ime a levél:

Székelykeresztúr, 1888. nov. 7-én,
Tekintetes Szerkesztő úr!

Tegnap szerencsés valék 53. számú becses „Marosvidék“ lapját olvasni. . . H. . . R. czikke érdekes, de érdekesebb is lehetne, ha tényszerűt tanúsítana. A czikk tévességeket tartalmaz. Engedje meg . . . H. . . R. úr, ha tapasztalataimat röviden leírom, mint pótlékok.

Báder János 1848. évben is haszonbérlőm volt s bírta azon sörházat, mely fejeéregyház-segesvári határt képező ördögpatakra épült, az országúti köhídtől vagy 15 ölnyire, innen menve jobb kézre jelenleg is áll. Báder vadászbajtársam is volt 1848. évben, szinte sovány testű fúrge, szelid szász volt.

Báder 1849. júl. 31-én a csatában elvérzett honvédek eltemetésére aug. 1-én kirendeltetvén, oltatlan meszet hordott a sírgödörökhez.

Igaz és való, hogy Báder komája volt gagyí Miklósy Dánielnek, ő minden évben meglátogatta komáját, és egy hétig is vadászgattak.

Ezen két jó koma meghalt. Bádernek maradt egy fia, Mihály, ki lakik Brassóban „Wallachische vörstadt“-utcában és szász női övkötés-gyártó iparos.

Miklósy Dániel az ütközet alatt szolgált, mint hadnagy a 80., 81. és 82. számú zászlóaljából egyesített 82-ik zászlóalj 4-ik századában és egy pár szakaszsal állott a jobb szárnynak, bal szárnyával az országút mellett, törökbuza között, szinte egy vonalban a szathmári

8-as üteggel. Bem hintója szintén vagy két óráig Miklósy háta megett állott.

Miklósy uintegy d. u. fél 5 óráig folyton lova nyakára hajolva görzsedett, de egy kis csipős őrárat miatt a centrumot vezényelt Csernátoni Bernád nyalka s kancsal fiatal századossal elment.

Miklósy horizontja csekély és a temető helyekről tapasztalati ismerettel nem bír, mely emelkedett hantról beszélt, abban nyugszik Bem kéme, Berki Mózes, kit aug. 5-én szagosodása következtében megtaláltak. Ezen hídtől az ágyuk felé elterjedő lapályba sok lovat ástak el és kis fehér keresztel jelezvén, a mezei munkát betiltották.

Azt hiszem, hogy az író figyelmét kikerülte azon pont, mely 19-től 23-ig elnyelt honvédek jelzi. Mindenek felett csak helyes térrajz lehet útastító! A tévelygés kimagyarázható hadi esetekből, t. i. a csata folyama alatt d. u. 1 órakor elpattant a székely 4-es ágyuk csöve; azon ágyukat a fejéregyházi korcsmá elé húzták, d. u. 2 órakor Keresztúrra indítván, egyiket a fejéregyházi ref. templom előtti országút sánczába döntve elhagyták, 3-mal pedig mentek a Haller-féle lunka (nagy rét) keleti szögletéig, hol Kósi hadnagy vezénylete alatt vagy 40 tartalék örködött és ott vagy 1 és fél órát mulatott. Az ágyuk kísérője volt Hátszezen lakó ügyvéd Dáné Károly tüzér. A hírek és beszédek ezen tényt nem fogván fel, mindég csak az első ágyúállást képzeltek.

Említett lunka szegétől segesvári országúton Fejéregyháza felé 80 lépést mérve, balfelől az út sánczától vagy 6 lépésre áll azon sírhant, mely alatt 19—23 honvéd és Petőfi Sándor is nyugszik, az eddigi vizsgálatok eredménye szerint.

Hirtelen rajzolék a csatahelyről egy tervet, melyre kijelentem a szükségeseket; méltóztasson . . . H. . . R.-nak megmutatni.“

Erre aztán ismét H. . . R. . . válaszal a „Marosvidék“ múlt évi 55-ik számában, a nélkül, hogy valami lényegest mondhatna Petőfi sírhelyére vagy halálára vonatkozólag. A „Marosvidék“ múlt évi 56-ik számában azonban D. K. Hátszegről keltezett levelében teljesen megerősíti a gr. Haller József nézetét a Petőfi sírhelyét illetőleg. Végül ugyan-ezen lap karácsoni (60-ik) számában gr. Haller József hosszasan czafolgajja Hergler (Herglóc) századosnak a Vahot Imre emlékirataiban ösmærtetett és újabban is közölt véleményét, valamint azokét is, a kik azt állítják, hogy Petőfi Kufsteinba került és ott pusztult el. Továbbá D. K. Hátszegről (Petőfíre vonatkozólag lényegtelen) visszaemlékezéseket közöl a segesvári csatáról; Ilyés Sándor mezőbándi járásbíró és H. . R. szintén a Petőfi sírhelyét és a segesvári csata egyes momentumait magyarázzák, — előbbi nem fogádván el egészen a Haller József gróf véleményét, az utóbbi pedig egészen a Haller József szellemében.

Ezekon kívül kezeink közt van még egy terjedelmes cikksorozat kézírata, melyben az 1848—49-iki események egyik főszereplője, ki a segesvári csatában is az intézők között volt, majdnem pontról-pontra megczafolja a gr. Haller József közléseit, — megjegyezvén, hogy Haller József gr. az illető csata idején Kolozsvárt mulatott és így közvetlen szemlélet után semmit sem tudhat és állíthat. Az említett kézirat közlését túlságos terjedelme miatt egy más alkalomra tartjuk fenn. Előlegesen még csak annyit említünk, hogy Haller Józsefnek Petőfi elevenen való eltemetésére vonatkozó állítását kárhoztatja ugyan, de épp oly kevésbé tudja megczafolni, mint a mily kevésbé bizonyítja Haller József gróf.

Petőfi életirójának majdan minden-esetre igen érdekes földadata leendő összehasonlítani a Haller József Petőfi halá-

lára és a segesvári csatára vonatkozó utóbbi közleményeit azzal, a melyet ugyanezen tárgyról a „Pet.-Muz.“ múlt évi 2-ik füzetében közölt, a midőn Csonta

Juonnak egészen más szerepet tulajdonít s egy szóval sem említi az elevenen való eltemetetés variációját.

Cs. Gy.

Petőfi külföldön.

New-Yorkban a következő mű jelent meg: **Magyar Songs.** Selektions from modern hungarian poets, translated by W.M. N. Loew,* of the New-York bar. New-York. Samisch et Goldmann, steam printers, 190 William st. 1887. 8-rét. IV. + 248. l.

E mű a magyar irod. előtt ismeretlen, bárha, hogy készülöben van, több lap jelentette évekkézelőtt. Egy példányát, melyről ez adatokat írjuk, Böckel Sámuel úr hozta magával, ki mint gyógyszerész, egy évet töltött New-Yorkban és személyesen ismeri Löw-öt (így írva nevét, mert tulajdonképen magyar eredetű), ki ott ügyvéd. Ugyanő több angol költeményt is fordított magyarra, melyek közül pl. Poe „Holló“-ját említhetjük meg, mely az „Oesterreichisch-ungarische Zeitung“-ban jelent meg.

E könyv Petőfi jelígejével jelent meg:

„Freedom and Love
Are dear to me:
My life I give
Sweet Love for thee,
My love I give
For Liberty!“

Petőfi.

* * *

*) Löw N. Vilmos.

A könyv fordításokat tartalmaz: Vörösmarty, Szász K., Gyulai P., Kisfaludy Sándor (Himfyből), Dóczy (A csókból), Pap Endre, Czuczor G., Kölcsey F., Vachott Sándor, Eötvös J., Tóth K., Bajza J., Dalmady Győző, Ábrányi Emil, Arany, Tompa, Lévy, Zichy Géza, Ábrányi Kornél, Erdélyi János, Márkus Miklós, Berzsenyi, Kiss József, Sárosy Gy., Vajda János, Csáktornay Lajos, Kisfaludy K., Garay J., Rákossy Jenő, Torkos László, Tolnai Lajos, Névy László, Várady Antal költeményeiből, tehát a választék bő és sokoldalú. Van a fordítások közt pár népdal is. A költeményeket nem szerzők szerint, — a mi helyesebb lett volna, hanem csoportok szerint adja: Poems of love, natur and sentiment (76.) Popular songs. (13.) Patriotic songs and hymns. (27.) Ballads and romances. (18.) Miscellaneous poems. (19.) Összesen: 153 költemény s Petőfi „Dalaim“ című költeménye, mely a mű élén áll. Ha föl vesszük, hogy a költemények közt a legnehezebb formájú s legtömöttebb tartalmu költeményeink is le vannak fordítva, valóban Löw nehéz és érdemes munkát végzett.

gatott költeményei. Magyarázta Dr. Badics Ferencz. I. rész. Lyrai költemények. 8 r. VII+180. l. II. rész. Elbeszélő költemények. 137. l. Budapest, 1888. Az Atheneum r. társ. kiadása. Ára 1 frt 80 kr.

3. Palágyi Menyhért. Petőfi. Budapest, 1889. Singer és Wolfner kiadása. 25. l. Ára 30 kr.

Czikkék:

1. Dáné Károly (ügyvéd): A segesvári csata. — Egy szemtanútól. — Hátszeg, okt. 18. 1888. Melléklet a „Budapesti Hirlap“ 1888. 290. számához. (Szombat, okt. 20.)

2. Gr. Haller József: 1849. évi jul. hó 31-én — kedd nap — a fehéregyház-segesvári csata folyama alatt Petőfi Sándor

hol járt és hol esett el? (Budapest, 1888. okt. 24. U. e. cikk több lapban is, l. Erdélyi Híradó 256. sz. 1888. okt. 26.)

3. Váli Béla: Petőfi mint vándorszínész. Szuper Károly naplójából. (Budapesti Hirlap. 1888. 315. sz. nov. 14.)

4. E. Kovács Gyula: Petőfi Sándor két levele. (Ellenzék. 1888. decz. 31. melléklet.)

5. Dr. Ferenczi Zoltán: Petőfi törekvései egy irodalmi társulat létrehozására. (A tízek társulata.) Az erd. muz. bölc., nyelv. és tört. tud. szakosztálya kiadv.-ban. 1888. 6. füz.

F. Z.

(Folytatjuk.)

Apró hírek Petőfiről.

(Az egykorú lapok után.)

XL. Pesti Hirlap. (1845. 245. l. apr. 13. 451. sz.) „Barabáspál.. találkoztunk Petőfi, Sárosy, Tóth L. arczképeikkel is, mellyek egyik s másik szépirodalmi lap számára készítették.“

XLII. Ugyanott (1846. 639. sz. márt. 12.) Dreyschock hangversenyéről szólván, azt mondja, hogy nagyon neki estek a külföldiek a Rákóczy-indulónak. „Megeríthetjük — mond, hogy Elsier Fanni — ki még e tavasszal lebegend szinpadunkra — a Rákóczy-nótára fogja eljánni a Styriennet, s a szinte ide ígérkezett Lind Jenni a nem kevésbbé divatos Sobri-nótára éneklenni isteni hangjával a „Kérlek Norma“ kez-

detü áriát. „Pompás multság lenne, képzelem“ mondja Petőfi.“

XLII. Ugyanott. (1846. II. 354. l. nov. 27. 756. sz.): „Petőfi nyári tartózkodásából, mely Biharban, Szathmárban és Erdély egy részében volt, Pestre tért, hozva magával ismét szebbnél szebb költeményeket, mellyek az Életképekben lesznek megjelentek, hova kizárólagos dolgozó társnak szegődött. — Debreczenben mulatása alatt egy költeményét szándékozott elszavalni az ottani szinpadon. A költemény közberontott akadályok miatt el nem szavaltathatótt. S midőn a költő előadás közben a színházban megjelent, riadó éljennel üdvözlé őt az egytetemes közönség.“